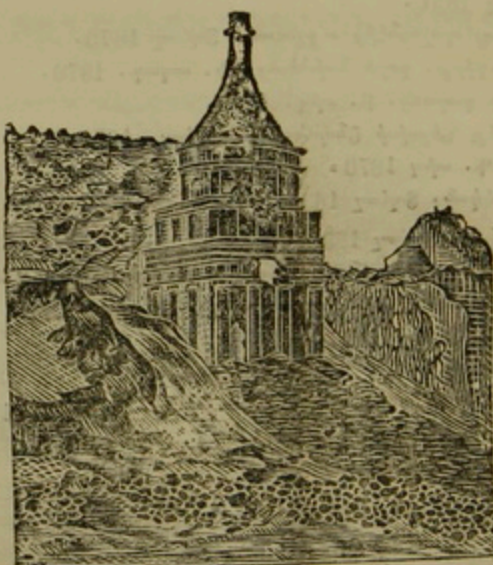

Մ Ի Օ Ս

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՌԳԸՅԻՆ, ԻԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ, ԳԻԸԳԻՏԸԿԸՆ
ԵՒ ՔԸԳԸՔԸԿԸՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

ՅԵՐՈՒՍԸԳԼԻՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1875

ՅՈՒՅԱԿ ԳՐՈՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅՍ

ՍՐՐՈՅ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՅ

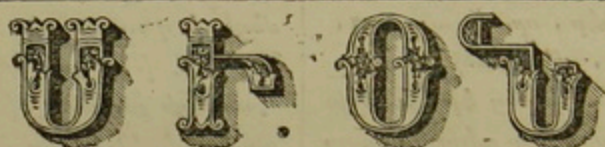
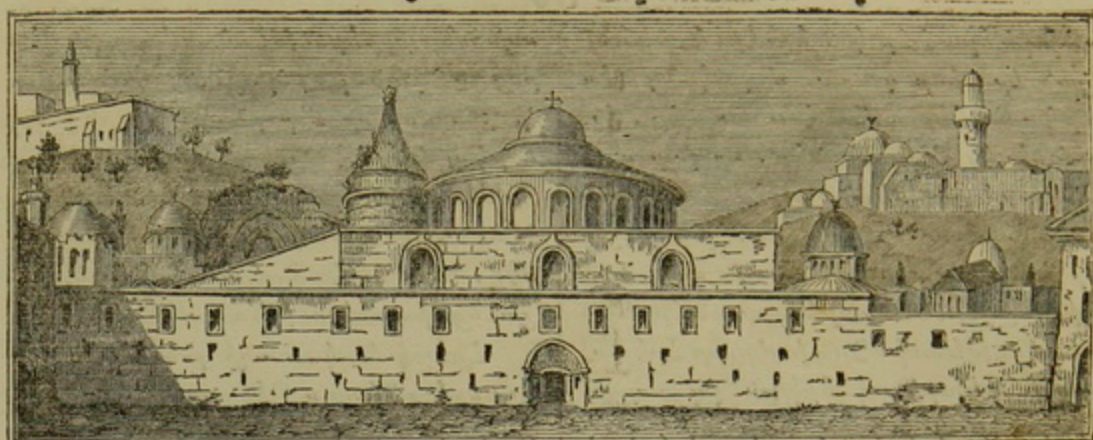
ԵՒ ԱՐԺՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ՆՈՅԻՆ

ՂԵՂ փՐՅ

Աղենէս, Հայերենէ վրիտի Յի Տանկերէն Յ. Քիւրքեաննի. տպեալ 1872.	4	
Աղթաղիւր. Աղթաղան տեղեաց, աղթաղիւր լեզուա.	2	
Անուրթ Յի Արծն, ողեաց Մ. Թովթու. 1869.	1	20
Առաքինութեան ճամբան, Կամ Մենտոր մանկանց, թարգմանեց Տ. Հ. Թ. Ս.	7	
Աւետարան ատենի. Ս. Եկեղեցւոյ մէջ կալիպագրութիւն աւետարաններն են.	30	
Աւետարան վարձր, Տպեալ 1867.	6	
— Նոյնը կտակարանով. Տպեալ 1867.	12	
— Նոյնը ճաշու. Տպեալ. 1868.	30	
Բանախօսութիւն, աղակերտահեաց մէջ. Բ. Տիպ 1874.	1	
Բացառութիւն Հրաժարման եւ զղման եւ առաւօտեան եւ զոյց շնորհալ. (*)	6	
Գաղիկ վերջին արքայ Հայոց Բաղդաստունի, ողբերգութիւն. Տպ. 1672.	5	
Գործք Առաքելոց. Տպեալ 1867.	6	
Գործք Ոսկեղնիկ Սամուէլ Ռաբրի հրէի. Տպեալ 1867.	3	
Գովաանք. Տպեալ 1867.	3	
Եղիշէ, պատմութիւն վարդանանց պատերազմին ընտիր գործ նախնաց.	7	
Երեւոյթ կրից. Տպեալ 1851.	7	
Երկու խօսք, եկեղեցւոյ պաշտօնէից ուղղուած. Տպեալ 1873.	3	
Եփրեմ խորի, աղթաղիւր, գործ նախնաց, Գ. տպագ. 1870.	7	
Զանազանութիւն հինգ դարուց. Բ. տիպ. 1862.	40	
Հնդհանրական թուղթք Ներսիս Շնորհալոյ. Տպեալ. 1871.	18	
Թանգարան խրատու. Գ. տիպ 1870.	18	
Թափօրի տեարակ տարեկան, Տպեալ 1839. (*)	3	
— Նոյնը չարաթական. Տպեալ 1838 (*)	2	20
— Նոյնը Ս. Յակովբայ տանարին մէջ կատարուած թափօրներու համար	4	
Թուարանութիւն համառօտ, Ս. Պ. Փաշապեանցի, Գ. տիպ. 1869.	3	
Ժամագիրք խոշորագիր. Տպեալ 1866.	20	
Ժամագիրք ատենի. Տպեալ 1870.	50	
Խնդիր Ս. Տեղեաց եւ նորա պաշտօնական քննութիւնը, Տպեալ 1871. (**)	6	
Խորհրդածութիւն Ս. պատարագի, գործ նախնաց. Տպեալ 1842.	10	
Խորհրդատու Ս. պատարագի, Տպեալ 1873.	10	
Կարգադրութիւն առողջութեան, Տպեալ 1871.	5	
Կենսագրութիւն Բասթալոյ, Տպեալ 1869.	2	
Կտակագիր հոգեւոր բանից. գրեց Արդար Խոնկնց. Տպեալ 1853.	6	
Կլիմայան Աւետարանական բանից. Դաս Ա. Արմեն Պետրոս.	1	20
" " " Դաս Բ. Սամարացի.	1	20
" " " Դաս Գ. Որդիք Աստուծոյ.	1	20
Համապատուութիւն երկրորդական առաքելոց, հանդերձ յաւելուածով.	4	
Համառօտութիւն Քրիստոնէական ուսման. Տպեալ 1873.	4	
Հայելի վրաց. Տպեալ 1852. (**)	6	

Ե Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՍԵՒ ԽԱՐԱԺԻՆ (**) ԵՄԻ ԳՐԻՆ ԿԱՆԱԳԻՄ ԸՆԴԵԼ ԵՆՅԱՅԵՆ .
ԻՆԻ ԵՐԽԵՆ (**) ԲԱՐԵՆԻՆ ԿԱՆԱԳԻ ԸՆԴԵԼ :

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 8.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՕԳՈՍՏՈՍ 31
1875.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐԹԱՐԱՆ

ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՑ

Դ Ա Ս Ե.

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿՐԾՆԱԿԱՆ

ԱՄԷ ցնա Պիղատոս, ապա եթէ այդպէս ի-
ջէ, թաղաւոր ոմն եւ դուռ Պատասխանի եւտ Յի-
սուս. դու ասես՝ թէ թաղաւոր իցեմ. բայց ես
յայտ իսկ ծնեալ եմ եւ ի դոյն իսկ եկեալ եմ յաշ-
խարհ. զի վրայեցից ճշմարտութեանն. ամենայն,
որ ի ճշմարտութեանն է, լսէ բարբառոյ իմոյ. Ասե-
ցնա Պիղատոս. Զինչ է ճշմարտութիւնն. զայս
իրբեալ ասաց, դարձեալ ել առ Հրեայն եւ ասե-
ցնաս, ես եւ ոչ մի ինչ պատճառս գտանեմ ի
նմա:

ՅԷ. ԺԸ. 37-39.

տաղանդով կամ հնարագիւտութեամբ
հասած էր բարձրագոյն պաշտօնի, երբ
Հռովմէն ելաւ Հրեաստան գալու եւ
Տիրերեայ կայսեր անուամբ զայն կա-
ռաւարկելու համար, անշուշտ ամենե-
ւին չը նախատեսեց, որ իր ստորին
պաշտօնավարութեան հետ պիտի գայ
միանայ մի մեծ եւ վատահամբաւ
հաշակ: Պիղատոս զբաղուած էր նիւ-
թական խորհրդներով եւ իւր ապա-
գայ պաշտօնավարութեան մէջ ուրիշ

Հոռվարանքներ Պիղատոս, ան-
ուանեալն Պոնտացի, որ ծննդեալն,
Ժ

բախդի երազներ կը տեսներ: Նա մեծ-
ցած էր իւր դասու մարդկանց պէս
տրհամարհել ամեն հաւատալիք, եւ
ամենեւին չէր մտածէր, որ իւր գա-
ւառապետութեան սահմանագլուխն
ոտք կոխելով՝ պիտի մանէր հրաշից
երկիրն: Զը գիտէր, որ այն օգն, զոր
պիտի շնչէր, ծանրաբեռնուած էր մար-
դարէութեամբ: Զը գիտէր, որ Հրէաս-
տանի գերօրինակ երկիրն շնչասպառ
կը հեծէր մի խորհրդաւոր ակնկալու-
թեամբ: Զը գիտէր, որ մի աստուա-
ծային տեսարան, մի սքանչելահրաշ
թատր բացուելու վերայ էր, և նոյն
ինքն Պիղատոս պիտի իւր դերը խաղար
այս անհամեմատ տեսարանին մէջ, ուր
Աստուծոյ տնօրէնութիւններն պիտի
կատարուէին մարդկային ազգի համար:
Եթէ իւր առաջին քայլադիմումն մէջ
փառք կը նշմարէր Պիղատոս, այս փառ-
քը քաղաքական երկնակամարին վերայ
կը տեսներ, ուստի, ընդհակառակն իւր
աստղը պիտի ընկներ, և չը գիտէր ա-
մենեւին, որ Նախախնամութիւնն հա-
զարներու մէջէն ընտրած է զինքն, որ
մինչեւ ի կատարած աշխարհի մնայ կա-
տարեալ տիպար կրօնական անտարբե-
րութեան: Այսպէս խի եղեւ: Ինչ
յատկութիւն, որ տանք Պիղատոսին,
թէ թոյլ մարդ անուանենք, թէ
փառասէր, թէ անիրաւ գառաւոր,
այս ամենը դարձեալ կը պարունակին
իւր անտարբերութեան մէջ: Անտար-
բերութիւնն Պիղատոսի բնաւորութե-
յատկական դժագիրն է, և այս յատ-
կութիւնն է, զոր արժան է քննել:

Աւետարանիչներն ինչ որ խօսած
և աւանդած են մեզ, բոլորն այս ան-
տարբերութեան կը վերաբերին, և այս
բնաւորութեամբ է, որ կը ներկայա-
նայ մեզ այս սոսկալի և աղետալի հըռ-
չակաւ համբաւեալ անձն:

Բայց տակաւին մեր նայուածքն

սոյն անտարբերութեան տիպարին վե-
րայ չը ձգած, բարձրացնենք զայն դէպ
ի Յիսուս, որ մեր բնաբանին մէջ կը
ներկայանայ հանդէպ Պիղատոսի: —
Պոնտացի Պիղատոս եւ ՅԻՍՈՒՍ: —
Ի՛նչ հակադատներ երկու անձանց
մէջ: Ի՛նչ անհամեմատութիւն երկու
ցունց խօսակցութեան մէջ:

Հրէական կատաղի բազմութիւնն
կը բերէ զՅիսուս Պիղատոսի առաջ և
կը պահանջէ դատապարտել: Հռով-
մայեցի դատաւորն նախ կուզէ իմա-
նալ թէ ինչ յանցանք ունի Յիսուս:
Կատաղի բազմութիւնն Յիսուսի բա-
րութիւններէն և յայտնի անմեղութեանէն
շփոթուած զըպարտութեան կը դիմէ,
կ'ուզէ այնպիսի մեծ ամբաստանութիւն
ամբաստանել, որ զՅիսուս կորուսանէ:
Ոչ թէ կ'ուրանայ նորա առաքինու-
թիւններն ու բարութիւններն, այլ
յանցանաց կը վերածէ և իբրեւ յան-
ցանք կը մեկնէ: Ամեն մարդ կը զար-
մանայ Յիսուսի վերայ, ամեն մարդոյ
երախտադիտութիւն կը ներշնչէ, եւ
ահա այս ամեն աստիճաններն են, ընդ-
որս նա դէպ ի գահն կը դիմէ: Նա կը
դիմէ սրտերն նուաճելով և յափշտա-
կելով: Նա կամի թաղաւոր լինիլ Հը-
րէից, և ո՞վ կարէ տարակուսիլ այս մա-
սին, քանի որ ինքն իւր բերանով կը
խօսի: Այս կերպիւ կը մեկնէ ահա
Հրէական բազմութիւնն Յիսուսի Քը-
րիստոսի ընթացքն ու գործքերն: Սոյն
ամբաստանութիւնն այնչափ յառաջ
գնացած է, որ այլ եւս ասպցուցի
կարօտութիւն չէ մնացած: Ամբա-
տանադք և զըպարտիչք կ'աղաղակեն,
Պիղատոս կը շուարի, մի կողմէն զը-
պարտիչներուն կը նայի, միւս կողմէն
Յիսուսին, որոյ վերայ մինչեւ ցայնվայր
ուշադրութիւն դարձուցած չէր, ուս-
տի և կամի հարցափորձել և քննել
զՅիսուս:

Որչափ կոպիշի Պիղատոս, երբ կը տեսնէ թէ այս տարօրինակ ամբաստանեալն, փոխանակ իւր անձն պաշտարանելու, դատաւարութեան առաջն կը մղուի, տակաւին մանրամասն չը քննուած իւր ամբաստանութիւնն կը ծանրացնէ եւ երբ դատաւորն կը հարցնէ. « Զինչ գործեալ է քոյ, այս խօսքերով կը պատասխանէ. « Իմ արքայութիւն (ուրեմն արքայութիւն ունի) չէ յայտ աշխարհէ. եթէ յաշխարհէ աստի էր արքայութիւնն իմ, սպասաւորքն իմ մարանչէին արեւօք՝ զի մի մասնեցայց Հրէից. բայց արդ՝ թագաւորութիւն իմ չէ աստիւ (Մէլք, — ուրեմն եթէ ոչ այժմ, անշուշտ մի օր ոչիտի թագաւորէ) :

Ուրեմն Պիղատոս այլ եւս հարկաւ դրուած կոմ ստիպուած չէ ամբաստանողներէն. վասն զի ամբաստանելոյն խոստովանութիւնն ինքնին իրաւունք կը տայ ստեփանոսոզաց : Բայց որչափ որ սոյն կամովն եւ աներկիւղ խոստովանութիւնն ինքնին ՚ի դատաւարութիւն կը տանի, սակայն այնչափ տարօրինակ է, որ հարկ է հաստատել եւ այնպէս վճիռ տալ : Պիղատոս մի երկրորդ յատուկ հարցումն եւս կ'առաջարկէ, որոյ մէջ դատաւարութեան նիւթն պարզապէս եւ բառ առ բառ որոշուած է. « Ուրեմն թագաւոր ես դուդ : Այն ժամանակ տիեզերաց թագաւորի բերանէն այս նշանաւոր խօսքերն կ'ելնեն, « Դու ասես՝ թէ թագաւոր իցեմ. բայց ես յայդ իսկ ծնեալ եմ եւ ՚ի դոյն իսկ եկեալ եմ յաշխարհ, զի վկայեցից ճշմարտութեանն, ամենայն, որ ՚ի ճշմարտութենէ է, լսէ բարբառոյ խնոյ :

Սկզբէն մինչ ՚ի վախճան ինչ տարօրինակ տարաւորութիւն պիտի անելն այս սրտասխաններն Պիղատոսի վերայ : Առաջին խօսքերէն Պիղատոս

այնպէս կը կարծէ, որ իրեն ներկայացած ամբաստանեալն մի աշխնդակ փառասէր մարդ է, որ իւր դիտաստութիւններն ՚ի կատար հասուցանելու համար բնաւ պատրաստի միջոցներ չունի եւ սակայն այնչափ վստահ է կատարման համար, ամենեւին չը կեղծէր, այլ յայտնապէս կը խօսի : Բայց յետագայ խօսքերէն Պիղատոսի գաղափարներն բոլորովն կը շփոթուին. « Եւ ՚ի դոյն իսկ եկեալ եմ յաշխարհ, զի վկայեցից ճշմարտութեաննդ : Ի՞նչ պաշտօն մի թագաւորի համար. ի՞նչ տարօրինակ թագաւորութիւն. ի՞նչ շփոթութիւն գաղափարաց : Պիղատոս, որ ամենեւին կարող չ'էր ամենափոքր յարաբերութիւն նշմարել այսպիսի անհամաձայն գաղափարաց մէջ, իսկոյն ինքնին վճռեց, որ գործ ունի ոչ թէ փառասիրի, այլ մի երազագիտի հետ : Երազագէտ, ահա քեզ արժանի առարկայ դատաստանական քննութեան, ահա քեզ արժանի պատճառքադրադիտական յուզման : Պիղատոս հասկացաւ իւր գործն եւ այս արհամարհական հարցումն առաջարկեց ամբաստանելոյն. « Զինչ է ճշմարտութիւնդ, եւ պատասխանելոյն չը սպասելով դարձաւ դէպ ՚ի Հրէաներն եւ ասաց. « Ես՝ եւ ոչ մի ինչ պատճառս գտանեմ ՚ի նմադ :

Ամենայն ինչ վսեմ է այս խօսակցութեան մէջ. վսեմ է նա եւ Հռովմայեցւոյն վերջին խօսքերն : Ո՞վ կարող է չը զարմանալ Յիսուսի Քրիստոսի բացարձակ պատասխանելոյն վերայ : Նա թագաւոր է, բայց ի՞նչ կերպիւ : Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ նորա թագաւորութիւնն : Արտաքին նկատմամբ թագաւորութիւնն է արժանաւորութեան ամենաբարձր աստիճան, որում մարդ կարող է հասնիլ իւր նմանեաց մէջ : Բայց յայտնանէ թագաւորութիւն

է մի կամքի անդիմադրելի տիրապե-
տութիւն հազարաւոր նուաճեալ կա-
մայ վերայ : Արդ՝ այս երկու նկատ-
մամբ եւս թագաւորական տիրադրոն
արժանանալու համար ոչ գահ պէտք
է, ոչ գանձ, ոչ երկիր, ոչ զօրք : Կան
մտքով թագաւորողներ, որոց թագն
աւելի մեծ փայլ կ'արձակէ, եւ որոց
տիրապետութիւնն ոչ այնչափ զգա-
լի է և ոչ այնչափ երկիւղալի, և սա-
կայն աւելի իրական է, աւելի ընդար-
ձակ և աւելի անփոփոխ : Հանձարն
կը թագաւորէ հոգիներու վերայ, կը
թագաւորէ գերեզմանի խորքէն, կը
թագաւորէ այն սերնդոց վերայ, որք
տակաւին յաջնարհ եկած չեն և նորա
ոչ փառքն կը յափշտակուի իրմէն և
ոչ տիրապետութիւնն : Եթէ այսպէս
է, աւրեմն ինչո՞ւ աւելի չ'ընդարձա-
կենք թագաւոր տիրոջս բացատրու-
թիւնն, ինչո՞ւ զանաւնք այս թիտղոսն
նորան տալու, « Որ եկած է յաջնարհ
ճշմարտութեանն վկայելու » :

Ճշմարտութեանն կ'ասեմ, որ 'ի վեր
է քան զիսթ, վասն զի մտածութիւն է,
'ի վեր է քան զմտածութիւն, վասն զի
մտածութեան օրէնքն է, 'ի վեր է քան
զկարծիս, վասն զի կարծեաց դատա-
ւորն է, 'ի վեր է քան զկամս, վասն զի
կամայ կանոնն է : Ճշմարտութեան կա-
սեմ, բայց ոչ թէ մի որ և իցէ մաս-
նաւոր ճշմարտութեան, այլ նոյն իսկ
ճշմարտութեան, ճշմարտութեանն
Աստուծոյ, ճշմարտութեանն որ արա-
րածոյն իւր արարչին հետ ունեցած
յարաբերութեանն կը վերաբերի, ճշ-
մարտութեանն, որ մարդկային բուն
կենաց և վախճանին կը վերաբերի, ճշ-
մարտութեանն, որ ամեն ճշմարտու-
թիւններ յինքն կը բովանդակէ և ա-
մէն ճշմարտութիւններէ տեւական է
և անմահ, և որ միայն է համապա-
տասխան ամեն յաւիտենական ստու-

գութեանց և իրականութեանց : Նա-
որ սոյն ճշմարտութիւնն իւր անհուն
ընդարձակութեամբ յինքն կը բովան-
դակէր, եւ նորա մէջ կ'ապրէր, նա-
որ մի անձնաւորութիւն կը կազմէր
նոյն ճշմարտութեան հետ եւ ստաց
իւր աշակերաններուն, « Ես եմ ճշմար-
տութիւն », նա թագաւոր էր, թէ ոչ :

Նորա թագաւորութիւնն 'ի վեր
չէր արդեօք ամեն բանէ, ինչ որ
թագաւոր անունն կարող է կրել
երկրիս վերայ : Եւ եթէ թագաւո-
րէն թագաւորութիւն կ'ենթա-
դրէ և հպատակներ, միթէ այս հը-
պատակներն և թագաւորութիւնն կը
պակասէին Յիսուս Քրիստոսին : « Ա-
մենայն, որ 'ի ճշմարտութեանէ է, լսէ
է, լսէ բարբառոյ խմոյ » : Ահա ան-
բութիւն առաւել բացարձակ և միա-
հեծան քան Աեսարներու կայսերու-
թիւնն, առաւել խոր՝ քան հանճարոյ
տիրապետութիւնն : Ով որ Յիսուսի
ձայնն կը լսէ, իւր բովանդակ կեանքն
նորան կը հպատակեցնէ, նորան կը հը-
նազանդի ամենայն հնազանդութեամբ
և պաշտելով զնա 'ի վեր կը դասէ քան
զամենայն իշխանութիւնս և քան զա-
մենայն պետութիւնս և կընդունի, որ
անուահման իրաւունք ունի նա ոչ մի-
այն իւր կենաց, այլ և իւր ներքին է-
ութեան վերայ : Հաստատուած է ու-
րեմն նորա թագաւորութիւնն : Գուք
ինքնին դատեցէք, « Նա թագաւոր է,
նա ծնուած է թագաւորութեան հա-
մար » : Ի խորս աստուածային էութե-
ան յաւիտենական բան Աստուծոյ,
բան անընդհատ ճառագայթեալ 'ի ծո-
ցոյ Հօր, բան, որ կոչուին ունէր 'ի
յաւիտենից տիեզերաց մէջ ցոլացնել
Աստուծոյ լոյսն և հնչեցնել իւր իմաս-
տութիւնն, այս աստուածային բանն
նշանակուած էր դահու համար, եւ
այս դահն բարձրանալու համար էր :

որ նա ի յառիտենականութենէ ի ժա-
մանակաւորն իջանելով՝ ծնաւ իբրեւ
մարդ և մարդկանց մէջ շրջեցաւ : Յա-
ւիտենականութենէն իջաւ բարձրա-
նալ ի գահ, նաև ի խաչ . վասն զի նա
յաշխարհ եկաւ ոչ միայն ճշմարտու-
թիւնն հռչակելու, այլ նաեւ ճշմարտ-
ութենն վիպելու համար : Մեծ ճշմար-
տութիւնն, որոյ համառօտութիւնն է
անձնուիրութիւն, նա կնքեց զայն իւր
անձն նուիրելով : Մնուած էր նա թա-
գաւորութեան համար և այն թագա-
ւորութիւնն ստացաւ ոչ միայն իբրեւ
ժառանգութիւն, այլ իբրեւ յազթա-
նակ իւր վիրայութեան : Ահա ոյս սրաւ
ճագաւ այն հզօր թագաւորն ընդ ա-
ռաջ երանելով վրէժխնդրութեան,
կ'որոտասանէ թագաւոր բառն, որով
զինքն չաշխարհաց պիտի մատնեն . յօ-
ժարակամ՝ կը վիպէ ճշմարտութեանն
և այսպէս կրկնակի հիմամբ կը հաս-
տատէ իւր թագաւորութիւնն, թէ
փառօք ծննդեան եւ թէ փառօք
մարտիրոսութեան : Տե՛ս, տե՛ս ուրե-
մքն, ո՛վ Պիղատոս, թէ ճշմարտապէս
թագաւոր է արդեօք քո հանդէպ
կանգնած մարդն, թէ ոչ : Բայց ի՞նչ
պէս կարող ես դու տեսնել : Դու մին-
չեւ անդամ չես հաւատար ճշմարտու-
թեան գոյութեանն : «Զի՞նչ է ճշմար-
տութիւնն» կը հարցանես դու : «Զի՞նչ
է ճշմարտութիւնն : Մեծ խօսք իւր
տեսակին մէջ, համեմատելովքեզ հետ
խօսակցող աստուածային անձի խօսքե-
րուն հետ : Ո՛վ պիղատոս, մարդկու-
թեան մեծ մասն քո բերանով կը խօ-
սի . « Զի՞նչ է ճշմարտութիւնն » :
Այս է նշանաբան անտարբերութեան,
այս է բարբառ ներկայ դարուս :

Յիսուսի Քրիստոսի խօսքերն հաս-
կացանք . Յիսուսն ճանաչելիք, աշ-
խատիք ճանաչել այժմ զՊիղատոս :
Երբ կ'արտասանէ Պիղատոս թէ « Զի՞նչ

ճշմարտութիւնն » ամենեւին դիտա-
ւորութիւն չ'ունի ուրանալ և արհա-
մարհել ամեն ճշմարտութիւն : Իբրեւ
աշխարհի մարդ, իբրեւ սրաշտօնատէր
մարդ, նա գիտէ, որ կան մարդկանց
համար հատկանալի ճշմարտութիւն-
ներ և գիտէ թէ ի՞նչ արժէք ունին
սոյն ճշմարտութիւններն : Նա ականջ
գրաւ Յիսուսի Քրիստոսին (եւ քանի՞
քանի մարդիկ նորա հետ) որ կը քա-
րողէր այն երկրորդական ճշմարտու-
թիւններէն մի քանիսն, որք մեր ան-
ցաւոր կենաց կը վերաբերին : Այսով-
սի ճշմարտութիւններն, Պիղատոսէն
ոչ առաջ և ոչ յետոյ, մարդկային աղ-
գին անհաճօյ չ'են երեւցած : Այսօր
խիկ միշտ ծարաւի են մարդիկ այս ճիշ-
մարտութեանց և անխանջ կ'որոնեն :
Թէ քանի քանի ջանքեր եւ զոհողու-
թիւններ ի գործ կը դնեն այս օգտա-
կար ճշմարտութիւններն ստանալու
համար, զարմացան անժանի է : Ան-
ցաւոր կենաց վերաբերեալ ճշմարտու-
թիւններն այսպէս անյագութեամբ կ'ո-
րոնուին : Այս կէտէն զննելով՝ աշխար-
հըս գոգցէս գրկած է Աւետարանի
այս խօսքն որ կ'ասէ . լայն է դուռն և
և ընդարձակ ճանապարհն, որ տանի
ի կորուստ, և անձուկ է դուռն, որ
է ճանապարհ կենաց :

Պիղատոսի արհամարհանքն մեծ
ճշմարտութեան, կրօնական ճշմարտու-
թեան համար է : Նա լաւ կը հասկա-
նայ, որ Յիսուս այս ճշմարտութեան
համար կամի խօսիլ . ուստի և կը պա-
տասխանէ, ուր է այս ճշմարտութիւ-
նը և ի՞նչ կամի, որ անենք այս ճշմար-
տութիւնն :

Ամեն կրօնական կուսակցութիւն-
ներէ, բաժանումներէ և նաեւ համա-
ղումներէ արտաքոյ մէկ անորիշ և խո-
ւան դաշտի վերայ, որ անտարբերու-
թիւն կ'անուանի, կան մի դասակարգ

մարդիկ , որոց համար այսպիսի հար-
ցումներն ու զբաղումներն բարբառող
օտարախի կ'երեւին , և ինքեանք իսկ օ-
տարօտի են մարդկային տեսակին մէջ .
վասն զի ոչ իրենց բնաւորութիւնն ու
բոշոյ յատուկ զգացողութիւններ ու-
նին , ոչ ատելութիւն կամ սէր կրողքան
կրօնի համար , և ոչ երկիւղ կամ ցան-
կութիւն ունին կրօնի նկատմամբ : Կան
նոցա շուրջն մի կարգ մարդիկ եւս ,
որք նոցա նման դէպ 'ի յերկիր խոնար-
հեալ և երկրայիններով զբաղեալ , մերթ-
ընդ մերթ կանգ կ'առնուն , առ վայր
մի կը կրնգհատեն իրենց երկրաւոր աշ-
խատանքն , և յանկարծական մտածու-
թեամբ ըմբռնեալ , մի երկջատ նայ-
ուած կը ձգեն դէպ 'ի երկինք և կը
հարցանեն ինքնին . — Ես , որ կը դգամ
թէ կ'ապրիմ . ես , որ սկսած եմ գո-
յութիւն ունենալ . ես , որ սոյն օրէն
երեսուն կամ քառասուն տարի յա-
ղաջ չը կայի երկրիս վերայ և սակաւ
տարիներէն զինի դարձեալ պիտի չը լի-
նիմ . ես որ կը ճանաչեմ , թէ էական
տարբերութիւն կայ բարւոյն և չարին
մէջ , ինչպէս սեւին և սպիտակին մէջ ,
եւ այս տարբերութեան աղղեցու-
թեամբ կը դգամ , որ մի ուրիշ աշխար-
հի կը պատկանիմ ես , քան թէ այս
գոյներու և ձեւերու աշխարհին . ես ,
կասեմ , էակս բանական , բարոյական
և պատասխանատու , ես՝ ուստի՛ ելած
եմ և ո՛ր կ'երթամ : — Երկրորդներն
այսպէս կը խօսին ահա . իսկ առաջին-
ներն ընդհակառակն այնպէս կը կար-
ծեն , որ իրենց կեանքն սահմանափա-
կուած է միայն ծննդեան և մահուան
մէջ , իրենց արժանաւորութիւնն կը
կայանայ 'ի մէջ երկուց սահմանաց վա-
տանունութեան եւ մարդկային փա-
ռաց , իրենց երջանկութիւնն կը գտնուի
այն հորիզոնին մէջ , որոյ եզրերն են մի
կողմէն բնութիւնն և միւս կողմէն երկ-

րաւոր յոժարութիւններն , սորա ան-
խռով և անստան յառաջ կը գլիմեն մի
անդունդէ , որոյ վերայ յիշողութիւն
չունին , դէպ 'ի միւս անդունդն , ու
այս վերայ գիտութիւն չ'ունին , և այն-
պէս վտահ են , որ գողցես իրենց ըն-
թացած ճանապարհն յաւիտենական է
կամ իբրեւ թէ իւրաքանչիւր առա-
ւօտ իրենց մտաց համար մի անանց
սահման է : Երբ մեղուն իւր բջիջնե-
րն կը ծրագրէ և կը պատրաստէ . երբ
միջիւնն իւր ամբարներն կը փորէ , պի-
տի կարծուի ուրեմն , որ զբաղուած
են մի վերին աշխարհի և մի աստգոյ
կենաց համար : Անցաւոր բաներով
պարապողներն մարդկային բնութեան
ամենէն ազնիւ տարրն , որ է նորա կը-
րօնական զգացումն , առ ոտն կը կո-
խեն անցաւոր ուրախութեանց և կե-
նաց հոգսերու մէջ և 'ի վերջոյ բոլո-
րովն անտես կը լինի մարդոյ աչքէն
և կը մոռացուի : Մարդն կը գործէ ոչ
իբրեւ մարդ , այլ իբրեւ մեղու եւ
միջիւն :

Բայց որովհետեւ կան մարդիկ ևս ,
որոց համար անտես եղած չէ կրօնա-
կան զգացումն ու շարժումն , այսպիսի
մարդիկ ինչ կը մտածեն արգեօք , երբ
կը տեսնեն , որ իրենց շուրջն կան մար-
դիկ , որք կը ձգտին դէպ 'ի անտեսա-
նելին և անփութին . աշխարհի մէջ են ,
բայց մի ուրիշ աշխարհի վերայ կը մը-
տածեն և կը խորհին : Կրօնի զգացու-
մով վառուած այս մարդիկներու վե-
րայ առաջիններն չեն խօսիր , այլ կը
տեսնեն և կը լուեն , և սակայն նոցա
լուութիւնն մի խօսք է , և ինչ է այս
խօսքն : Նոքա լուեւեայն մեզ կ'ասեն ,
— Կրօնասէր մարդիկն իրենց բնութե-
նէն տարբեր մարդիկ են , առանձին
ճաշակ ունին . կրօնասիրութենէն հա-
ճութիւն կը դգան , առանձին ճանա-
պարհ ունին և այնպէս կրնթանան .

մէնք չենք պատարովէր , թող սիրեն
կրօնքն : Իսկ մեք ոչ ժամանակ ունինք
և ոչ կարօտութիւն կրդգամք նոցա հե-
տեւելու . հետեւապէս կրօնքն մեզ չը
վերաբերիր : Երբ Հրէայք իրենց օրէն-
քէն վրայութիւն կը բերէին , Պիլա-
տոս կ'ասէր . « Եթէ ես Հրէայ եմ » :
Այսպէս կ'ասեն ճիշդ նաեւ լուսն ան-
տարբերներն , միթէ մենք կրօնասէրէն
եմք . բայց չեն գիտեր , որ սոյն խօս-
քէն այս հետեւութիւնն կենէ . — մի
թէ մեք մարդ եմք : Իւրաքանչիւրս
մեր ճանապարհն երթանք , կը յարեն
նորա , բաւական է , որ իրարու վնաս
չը պատճառենք : Կարեւոր խնդիրն այն
չէ , որ մենք ուրիշ բան կը մտածենք ,
նորա ուրիշ , այլ այն է , որ իրարու
խտրան չը լինինք և կամ վնաս պատ-
ճառենք : Ժամանակն կարճ է , վայր-
կ'աններն ստիպողական , գործքերն
շատ , թող իւրաքանչիւրս մեր գործն
յառաջ տանենք . թող նորա արգելք
չը լինին մեզ , և մեք բնաւ արգելք
չենք լինիր նոցա . կ'ուզեն գործեն ,
կ'ուզեն ոչ :

Որչափ հարցումներ որ առաջար-
կենք այսպիսի մարդկանց , որչափ որ
հետամուտ լինինք , պիտի տեսնենք ,
որ նորա չը գիտեն թէ ինչ է ճշմար-
տութիւնն , և եթէ շատ ստիպենք ,
պիտի պատասխանեն , որ այսչափ մի-
այն գիտեն , թէ չը կայ ճշմարտու-
թիւն . և պիտի պատասխանեն այս-
պէս :

« Ինչ և լինի ճշմարտութիւնն , ա-
մենեւին յարաբերութիւն չունի իրա-
կան կենաց հետ : Առանց ճշմարտու-
թեան կարող է մարդ հարստանալ ,
պատուոյ հասնիլ , մեծ լինիլ յաջ մարդ-
կան և առհասարակ կանոնաւորել իւր
ընթացքն , ինչպէս որ պէտք է : Ճա-
նապարհն գծուած է . ուղին հարթ .
աշխարհի պէս հին մի քանի սկզբունք-

ներ բաւական են մարդոյն խր գործ-
քերն տնօրինելու , միայն թէ կարողա-
նայ բոտ տեղւոյն և բոտ պարագային
ի կիր առնուլ և իւր վիճակին յարմար-
ղնել : Մտաց մեծամեծ զննութիւն-
ներն ու վարդապետութիւններն եւ
ոչ մի համամատութիւն ունին սովո-
րական կենաց խնդիրներու հետ , այլ
շատ անգամ օտարօտի են և ներհակ :
Ի՞նչ են զննութեան սովորական հե-
տեւանքներն , եթէ ոչ շփոթութիւն ,
տարակոյս և տագնապ մտաց : Եթէ
ճշմարիտ է , որ մահուան վերայ խոկա-
լն տպրելէ կ'արգելու , ևս առաւել
ճշմարիտ է , որ Աստուծոյ վերայ խոր-
հիւն գործելէ կ'արգելու :

« Գիցուք թէ կ'օնական ճշմարտու-
թիւնն փոխանակ վնասելու օգտակար
ևս լինէր , միթէ հարկ կար զայն գրա-
նելու , և ով գտած է մինչեւ ցարդ :
Ոմանք կը պարծին եւ կը վքանան ,
թող բարեաւ վայելեն իրենց հաճելի
երազներն , մենք չ'ենք բառնար իրենց
հաճոյքն , և ոչ կը մասնակցինք . վասն
զի մենք չ'ենք հաւատար նաեւ , որ
ճշմարտութիւնն զիւրամատոյց լինի :
Մի ապացոյցն մեզ բաւական է : Ահա
մի կողմէն կան մարդիկ , որ ճշմարտու-
թիւնն միայն այս ինչ կարծեաց մէջ կը
տեսնեն , եւ ահա միւս կողմէն կան
մարդիկ , որ այն ինչ կարծեաց մէջ կը
տեսնեն , և այնպէս համոզուած են :
Ո՞ր կողմն է ճշմարտութիւնն , մեք չը
գիտեմք , բայց միայն կը տեսնեմք , որ
մարդ կարող է հաւասարապէս հա-
մոզուած լինիլ ինչպէս ստութեան ,
նոյնպէս և ճշմարտութեան մէջ : Եթէ
ճշմարտութիւն երեւէր երկրիս վերայ ,
պէտք էր , որ տիրէր ամեն մարդոյ մը
տաց վերայ : Բայց քանի որ տիրած չէ ,
մենք չենք կարող հաւատալ նորա ներ-
կայութեանն . միակ ճշմարտութիւնն
համոզումներն են : Մարդ ինչ բանի

որ կը հաւատայ, իւր ճշմարտութիւնն այն է, այս է ահա միակ իրականըն : Լաւ է, որ իւրաքանչիւր մարդ իւր համոզումն ամուր բռնէ և ըստ այնմ իւր կեանքն տնօրինէ : Մէք կարող եմք ասել, որ մեր համոզման հաւմեմատ մեր կեանքն կը տնօրինենք, արհամարհելով այն խռովարկութիւններն, որք աւելորդ կ'երեւին մեզ . և ահա ըստ մեր դատողութեան մենք եւս ճշմարտութեան մէջ եմք :

« Իրաւ է, որ մեր շուրջն կրօնական իրողութիւններ չստ կան, որք երկար ժամանակէն ՚ի վեր սովորական եղած են մեր բնական երկրին մէջ, եւ մէք պատշաճ կը դատուիմք արտաքուստ միայն յարմարիլ այս սովորութեանց և այս դժուարին բան չէ : Մէք չենք ուղեր բնաւ ոչ մեր և ոչ աշխարհի հանգըստութիւնն խռովել մի պարզ գաղափարի համար : Ա՛յ մեր կարծեաց վերայ համոզուած եմք եւ ո՛չ այլոց . մէք կարծիք եւս չունինք բնաւ : Մէք չեմք ուղեր յառաջամարտիկ լինիլ մի կարծեաց համար և առ այս զիմագրաւել ՚ի մարտիրոսութիւն : Ճշմարտագէտ ամենէն մեծ աստուածսիրութիւնն ու փիլիսոփայութիւնն այն է, որ հետեւինք այն սովորութեանց, որոց մինչև ցարդ հետեւած են, և այսպէս ահա օրհնել կը տանք մեր ամուսնութիւններն, մկրտել կը տանք մեր զաւակներն, թաղել կը տանք մեր ննջեցեալներն, հետեւելով այն եկեղեցւոյ արարողութեանց, որոյ մէջ ծնուած եմք : Այս եղանակն եթէ օգուտ չ'ունի, վնաս եւս չ'ունի բնաւ . կամ աւելի լաւ է ասել, օգուտ ունի, որով հետեւ այլոց խաղաղութիւնն չը խռովէր :

« Ի՞նչպէս կարելի է չընչմարել, որ ամեն պատահմանց մէջ մեր այս գրութիւնն օգտուէտ է : Այն մարդի-

կրն, որոնք որ և իցէ մասնաւոր համոզումն կ'ընդունին կրօնական նիւթոց նկատմամբ, յայտնապէս կը դիմէն դէպ ՚ի վտանգ : Եթէ լաւ ճանապարհի վերայ են, լաւ է, եւ դուք կ'ասէք թէ՛ ահա փրկուած են, և մէք կը հաւանիմք . իսկ եթէ վատ ճանապարհի վերայ են, կ'ասէք թէ՛ ահա կորսուած են : Արդ ինչպէս առաջիններն լաւ համոզուած չէին, նոյնպէս և վերջիններն : Արեւմն երկրքեան ևս չիսթխաղ մի խաղաղին : Պէտք է, որ մէք աւելի խոհեմ եւ աւելի իմաստուն լինինք : Պէտք է, որ այս երկու վտանգաւոր ճանապարհի մէջ տեղէն ընթանամք : Ճշմարիտ է որ կարող չեն ճշմարտութեան բարեկամաց մէջ հաշուել զմեզ, եթէ կայ ճշմարտութիւն, բայց աւելի ճշմարիտ է, որ թշնամեաց մէջ եւս կարող չեն հաշուել : Մէք անտարբեր եմք և այս բառն միայն իսկապէս ցայց կը տայ մեր կացութեան վսեմութիւնն : Անտարբերութիւն բառն իսկ մեզ պէս անտարբեր է . իրաւ է փայլուն չէ, բայց դոնէ ապահով է :

« Ամենէն լաւն այս է, որ մեր նմանեաց մէջ ոչ որ կարող չէ գանգատիլ, վասն զի մէք և ոչ մի կուտակցութեան բարեկամ եմք, այլ բարեկամ եմք ամենուն : Իւրաքանչիւր կարծիք անպատճառ հակառակ է մի այլ կարծեաց : Մէք, որ ամենեւին կարծիք չունինք, կարող չեմք ոչ թշնամի լինիլ այլոց, և ոչ այլոց թշնամութիւնն գրգռել մեր վերայ : Շատ փափագելի էր, մարդկային աղբի խաղաղութեան համար, որ բոլոր աշխարհ մեղ նման անտարբեր լինէր . բայց գիտեմք, որ այս անկարելի է . թող ուրեմն իւրաքանչիւր որ իւր համոզման հետեւի, եւ թող ներեն մեզ, որ մէք բնաւ համոզումն չունինք » :

Այսպէս է ահա Պիղատոսի և ա-

մեն անտարբերներու մտածութիւնն , որ իւր խանձարուն պատուելով եւ յերեւան գտնով արձակ համարձակ կը քարոզուի : Քննեմք ուրեմն ուշադրութեամբ, և ապա անշուշտ կարող

եմք դատել , թէ արդեօք անտարբեր յատկութիւնն իրապէս մի անտարբեր կայութիւնն է , թէ ոչ :

(Եւրոպայի Է :)

ԾԱՂԿԱՔԱՂ ԱՄԵՐԻՔԱԿԱՆ

ՀԱՒԱՏՔՈՎ, ՔԱԼԵԼՈ

Հիւս Կտակարանին մէջ անձ մի չը կայ՝ որ իմ վրաս այնչափ մեծ նուիրական յարգանք մի տպաւորէ , որչափ Աբրահամ : Իր ազնուականութեանը տիպոսն այս էր , « Անիկայ Աստուծոյ բարեկամն էր » : Ստեփան կռապաշտութեան մէջ ծնած և մեծցած , Տիրօր ինքնիշխան կամօքը եւ այնպիսի միջոյններով , որ մեզ անձանթօթ են , Աստուծոյ հաւատաց : Անոր վրայ առաջին սորվածնիս , Աստուծոյ զԱբրահամ անակնկալ յանկարծ կոչելն է ըսելով , « Քու երկրէդ և քոն ազգականներէդ և քու հօրդ տունէն ելի՛ր և գնա՛ այն երկիրը զոր քեզ պիտի ցուցնեմ » :

Աբրահամ կը հնարանդի : Անկա հարցմունքներ չընէր : Իր երթալու օտար երկրին համար աշխարհագրական տախտակ մի կամ առաջնորդող Գիդը մը (Gide) իրեն ցոյց չի տրուիր : Հաւատքով իր ընտանեկան կարաւանովը ճամբայ կ'ենէ եւ երկնային Ձեռքին առաջնորդութեանը կը հետեւի . . . : Անիկա ճամբայ ելաւ . « Ո՛ր երթալը չի գիտնալով » :

Ահա այն այս մէկ գեղեցիկ տողին մէջն է , որ ամեն հաւատոյ որդիներուն հոգեւոր պատմութիւնը կը կարդամ : Այս տողը այնպիսի ամենախորին դաս մի , այսինքն Աստուծոյ վրայ այնպիսի

հնազանդ հաւատք մի կը յայտնէ , որ մարդկային սրտին համար , ամենէն հարկաւոր դասն է : Կարձ մէկ վըճռով . հաւատքով քալելը կը նկարագրէ :

Եւ ի՞նչ է այն , միթէ աննպատակ յանդուգն ձեռնարկութիւն մի է : միթէ բաղդովի թափառում մի , ո՛չ , այլ ճիշդ անոր հակառակը : Աստուծոյ ճամբան երթալն է եւ ոչ թէ անձին փափաքած կամ ուզած ճամբան :

Հաւատքով քալելը ճիշդ մեր երկնաւոր Հօրը հետ ձեռք ձեռքի , քայլ ընդ քայլ հարթ կամ խորտաբորտ տեղերէ , բլրներու վրայէն կամ վարէն , վայրկեան առ վայրկեան քալելն է , զօրութեամբ կամ լռելեայն հաւատալով թէ . « Բոլոր բարի մարդիկներու քայլերը Տիրոջմէ կ'առաջնորդուին » : Պէտք եմ Անոր հրամանին հընադանդելու : Այսօր , այսօրուան գործը պէտք եմ ընել , այսօրուան մէջ ինձ շնորհուած զօրութեամբ կամ կարողութեամբ : Այսօրուան բոլոր պէտք եմ կրելու : Իմ նպատաւորութեանս կանոնը այս օրուան համար է : « Իմ օրուանս պէտքին համաձայն պիտի ըլլայ իմ զօրութիւնս » : Վաղուան ճամբորդութիւնը , վաղուան աշխատանքը և վաղուան փորձութիւնները

եւ նեղութիւնները մինչեւ վաղուան
գալը պէտք եմ թողուլ : Զեռքդ ինչ
որ գտնէ ընելու, ընէ՛ թող, և վաղ
ուան համար մի հոգար : Այս հա-
ւաքին առաջին դասն է :

Համարիմք թէ Աբրահամ ամբողջ
գիշերը արթուն մնալով հետեւեալ
օրուան երթալից ճամբային վրայ սկը-
սէր հոգալ և մտատանջիլ, և առաւօ-
տուն չուզէր և մերժէր քայլ մի ան-
գամ առնելու, մինչեւ որ Աստուած
իրեն Քանանու երկրին ճամբուն աշ-
խարհագրական տախտակ մի չի տար :
Այն ատեն Տէրը այնպիսի ձանձրալի
բեռէն պիտի տաղտկար և պիտի թու-
ղուր որ Ուռ (Ուրֆա) վերադառնայր :

Աբրահամ ուր երթալը չը գիտեր,
բայց գիտէ, որ Աստուած գիտէ : Ա-
նիկա երկու բանի համար ապահով է.
առաջինն այն է, որ այն ճամբայէն, որ
Աստուած իրեն կ'առաջնորդէ ուղիղ
ճամբան է և երկրորդը թէ այն ճամ-
բան, ապահով ճամբան է : Ահա այս է
ամենը, զորս դուք կամ ես գիտնալու
կրնանք յուսալ :

Ապագան անաշխարհագրուած եր-
կիր մի է. իւրաքանչիւր քայլը բառ
առ բառ դէպ ՚ի մութը քայլ մի է :
Ապագայն «Եթէ կըքով կըքուած գիրք
մի է և մէկը չէ կարող զայն քակել » :
Այն գրքին մէջն պարունակութիւն
ները, մի միայն Աստուծոյ կնիքները
քակած ատենը կը տեսնենք, որ թեր-
թէ թերթ կը դարձնէ, իւրաքանչիւր
թերթը իր ատենինն Անձնասիրութիւ-
նը շատ անգամ կ'անձկայ, որ կըքուած
էջերուն նայուածք մի նետէ. սակայն
հուռաբը կը փափայ. « Ո՛չ, ո՛չ, Աս-
տուծոյ յուսայ » : Այն ողորմութիւն
ները և օրհնութիւնները՝ զորս Աստ-
ուած մեզի համար պատրաստած է
աւելի թիւթիլ և հմայիչ զօրութիւն
մի ունին, երբ ակնկալութեամբ աւ-

րուած չեն : Աստուած չի թաղուր, որ
իւր ողորմութիւնները առաջէն գեղ-
ջելով (դժոնթօ ընել) ընդունինք :

Սակայն մեր վրայ դալիք նեղու-
թիւնները չի նախատեսելիս, աւելի
լաւ է :

Երբ ջերմ սիրով կապուած երի-
տաստրդ զոյգ մի իրենց հարսանեաց
օրը ձեռք ձեռքի կը տան վառվառն
յուսաց տղայճառութեան մէջ, անոնց
հոգը չըլար երբ ծերագոյն գլուխներ
գուշակութեամբ կ'որորուն և ծերա-
գոյն լեզուներ կը կարկաչեն բռնով.
« Դուք անուշ առանց դառնութեան
չի պիտի կրնաք ընդունիլ » : Սակայն
նորատունկ զոյգը դառնութիւնն ըն-
դունելու միտք չ'ունի : Ինչո՞ւ անոնց
արեւի պէս սրայմառ ուրախութիւն
ները մթացնեմ ամպ մի յոյց տալով,
թէ և այն ամպը « Մարդուս ձեռքէն
մեծ ալ եղած չըլլայ » :

Հիւանդ անկողնին քովը հակելու
համար եւ պարապ խրճիթին վրայ
ողջալու՝ դեռ բաւական ատեն կոյ :
Կենաց ճամբորդութեան մէջ այս
վշտալի տեսարաններուն պիտի մեր-
ձենան. « Հերիք է օրուան իր նեղու-
թիւնը », և և նմանապէս ուրախու-
թիւնը : Մեր տիրութիւնները յա-
ռաջագոյն կազմելը միայն տագնապ
պիտի աւելցնէ, զանոք կրելու հա-
մար առանց զօրութիւն աւելցնելու :

Կենաց ամենաազնիւ եւ ամենա-
սուրբ ձեռնարկութիւններէն քանի
քանիներ կրնային երբէք սկիզբ չ'ու-
նենալ, եթէ բոլոր գծուարութիւն
ները, անյաջողութիւնները և նեղու-
թիւնները նախատեսուելին Յեթ
րոս գնտանը և խաչը յառաջագոյն տես-
նէր, գուցէ իւր ուռկանը այնչափ
չուտով չը պիտի թողուր Քրիստոսի
հետեւելու համար : Եթէ Քրիստոսի
ճառայելու նպատակաւ իբր եկեղեց-

ւոյ սրտշոնեայ համալսարանին կամ ճեմարանին մէջ ուսանողք իրենց ապագայ պատմութիւնը յառաջագոյն կարող ըլլան կարգալու, տարակցոյ չ'ունիմ որ անոնցմէ շատերը մէկի պիտի երթան, մէկը իւր կալուածքին, միւսը իւր վաճառքներուն: «Հետեւէ՛ Ինձ» կ'ըսէ Տէրը, և ըրած բոլոր խոստումը այս է. «Ահա ես միշտ հետդ եմ»: Աստուած Ուիլյըմֆորսին (*) չ'ըսաւ թէ Խորհրդարանին մէջ քսան տարի իւր հակառակորդներէն պիտի յաղթուէր և իւրաքանչիւր քայլին պիտի նստատուէր մինչեւ որ գերեաց ազատութեան վերջնական յաղթանակը վասակէր: Քրիստոս իւրաքանչիւր երկտասորդ հաւատացելոյն սկիզբէն չը յայտնէր անոր հանգիսելիք բոլոր նեղութիւնները և փորձութիւնները և և կամ ունենալիք անյաջողութիւնները: Քրիստոսի բոլոր մեզի ապահովցուցածը այս է. «Իմ շնորհքս քեզի բաւական է»: «Անոր» որ կը յաղթէ, պիտի տամ կենաց պատկը»: Արդեօք ասկէ աւելի բան մը պէտք ենք խնդրել:

Դէպ ՚ի երկինք եղած բոլոր ճամբորդութիւնը հաւատքով քալելով է: Աստուծոյ մեզմէ բոլոր խնդրածը այս է «Հնազանդէ՛ և յուսա՛»: Մեր խեղճ և կոյր երկշտութիւնը յաճախ կը տատանի և կը քրթմնջէ. «Տէր, ճամբան

խեղալէս կրնանք գիտնալ»: Մեր առտուածային առաջնորդը կը պատասխանէ. «Ես եմ ճամբան» «Ինձ հետեւէ՛»: «Ես կոյրն իր չգիտցած ճամբայէն պիտի առաջնորդեմ, անոնց առջեւ մթութիւնը լոյս պիտի ընեմ»: Օրհնեալ է այն Հոգին, որ յուսալը և հնազանդելը սորված է:

Կենաց իրական մրցումը մեր ուղած ճամբան քալելուն և Աստուծոյ ուղած ճամբան քալելուն մէջն է: Մեղաւորին մեղքը ճիշդ ասոր մէջն է: Մեղաւորը իրեն էն հաճելի երեւցած ճամբայէն կը քալէ, որուն ծայրը դժոխքն է. . . .: Նոյն խի Գրիստոնէսը շատ անգամ սոսկալի կերպիւ կամապաշտ ըլլալու կը փորձուին: Ղովալ իւր ուղած ճամբան ընտրեց. այն ճամբան զինքը Սողոմ առաջնորդեց: Երբ որ Աստուծոյ առաջնորդութեանը հետեւեցաւ, Զօար առաջնորդուեցաւ և ապահովեցաւ: Յովնան իւր ուղած ճամբան ընտրեց և զինքը նաւէն դուրս փոթորկալից ծովը նետել տուաւ, ետքէն Աստուծոյ ճամբուն հետեւեցաւ և սիրոյ առաքելութեամբ մի Նինուէ առաջնորդուեցաւ: Պետրոս զինքը հագալու ջանաց և ստախօս և վատ մի դարձաւ, ետքէն թող տուաւ որ Աստուծոյ զինքը հոգայ և հանգարտութեամբ եւ խաղաղութեամբ բանար ննջելու երթալով, ազատութեան հըրեշտակէ մը արթնեցաւ: Ընթերցող, միշտ չէ՞ս մի տեսած, որ աւելի հաւատքով սնած ատենդ ամենաքաղցր խաղաղութիւն մի վայելած ես:

Խորհրդածութիւն մի եւս. «Արահամ երկրիս վրայ ուր երթալը չեք գիտեր»: սակայն գիտէր որ դէպ ՚ի երկինք երթալու ճամբուն վրայ էր: «Անիկա հիմնարկութիւն չ'ունենող քաղաք մի կը փնտուէր»: Դէպ ՚ի այն Մեծ Թադաւորին փառաւոր մայրա-

(*) Ուիլյըմֆորս Անգլ. Խորհրդարանին անգամ մի էր, բարեպաշտ, ուղղամիտ և լուսաւորեալ անձ մի, որ առանձին սկսաւ Արեւմտեան Հնդկաստանի (West Indies) չորս միլիօն գերիներու ազատութիւնը պահանջել, ընդդէմ հասարակաց կարծեաց, ամեն նախատինք, վնաս, ցաւ կրէին քսան տարի վերջը հասարակաց և Լորտերու Խորհրդարանի անդամաց հաւանութեամբ չորս միլիօն գերիները իրենց տէրերէն քսան միլիօն Անգլ. լիբայի ծախու առնուեցան Անգլ. կառավարութեան գանձէն: Ահա այսօր այս գերիներէն շատերը կամ անոնց զաւակները իրենց երկրին մէջ Խորհրդարանի նստագահ անգամ և այլն են:

քաղաքը իր բոլոր թափառմանցը մէջ
իւր աչքերը սեւեռած հաստատած
էր . . . :

Այսպէս մենք ալ պէտք էնք յա
ւաջ չուել օրէ օր, պարտաւորութե
նէ ՚ի պարտաւորութիւն . . . սակայն
քիչ ատենէն « Գաւիտենական փա
ռաց մեծութեանը » : Այն բաւական
է . . . թող փոթորիկները մոնչեն, ան
գին զիմացը երկինքն է : Ի՞նչ հոգ ե

թէ ճամբան մութ է, երբ միայն կա
րենամ Յիսուսին ձեռքը իմ ձեռքիս
մէջ զգալ և Անոր ըսելը լսեմ, « Ես եմ
մի երկնչիւր, որգեակ իմ, ուր որ ես եմ
դուն ալ հոն պիտի բլասս » :

Այս Աստուածային ձայնը հան
դարտութիւն կը բերէ :

« Սիրեցեալն իմն է եւ ես Անորն
եմ » :

Dr Theodore L. Cuyler

Ծ Ա Ղ Կ Ա Ք Ա Ղ Ա Մ Ե Ր Ի Ք Ա Կ Ա Ն

Ք Ր Ի Ս Տ Ո Ս Ա Ռ Ք Ր Ի Ս Տ Ո Ն Ե Ա Յ Ն

« Գնա՛ գործէ իմ այգւոյս մէջ » հոն ընելիք շատ գործ կայ .

Հունձքը շատ է, եւ աշխատաւորները քիչ :

Հոն վնասակար խոտեր շատ կան, այգին անպարիսպ է, գէշ տունիկեր կան խլուելու
Եւ փոխադարձ հերկելու, սերմանելու և պտուղները քաղելու պէտք կայ :

Աղուէաներ կան բռնուելիք, գայլեր կան ջնջուելիք .

Ամէն հասակի և աստիճանի տէր մարդկանց գործ ունիմ տալիք .

Ոչխարներ ունիմ նայուելիք, եւ գառնուկներ դարմանուելիք .

Կորսուածը պէտք է փնտռել, հաւքել, վհատեալները միխթարել :

Գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ իմ այգւոյս մէջ շատ բան կայ ընելիք .

Գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ հունձքը շատ է, և աշխատաւորներն քիչ :

« Գնա՛ գործէ իմ այգւոյս մէջ » ղբեղ իբրեւ իմն կը պահանջեմ,

Արիւնով քեզ ծախու առի և բոլոր քուկդ եղածները .

Քու ժամանակդ և քու տաղանդներդ, քու ամենաբարձր կարողութիւններդ,

Քու ամենաջերմ զգացումներդ և պայծառագոյն ժամերդ :

Ես յօժարութեամբ թողուցի իմ թագաւորութիւնս քեզ համար

Ինչպէս նաեւ Հրեշտակապետաց երգերը — որ ծառին վրայ կախուիմ

Յաւերու եւ փորձութեանց մէջ, վշտոյ և ամօթի մէջ,

Քու բուն զինդ և արմէքդ լիովին վճարեցի, իմ ծախու առածս կը պահանջեմ

Գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ իմ այգւոյս մէջ շատ բան կայ ընելիք .

Գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ, հունձքը շատ է և աշխատաւորները քիչ :

« Գնա՛ գործէ իմ այգւոյս մէջ » ո՛հ, գործէ քանի որ ցորեկ է :

Արեւին լուսաճաճանչ ժամերը կըլտասին շուտաշուտ

Եւ գիշերային տխուր ստուերները ժողովուելու վրայ են :

Այն ատեն աշխատելու ատենդ յաւիտեանս պիտի անցնի .
 Սկսէ՛ առաւօտուն եւ վատարկէ՛ օրն բոլոր .
 Քեզ զօրութիւն ես պիտի տամ, եւ վարձքդ ես պիտի վճարեմ .
 Եւ օրհնեալ, երեքսորտիկ օրհնեալ են, այն քանի մը ժրաջան գործաւորները,
 Որ իմ իրենց յանձնած եւ տուած գործս պիտի լմնցնեն
 Գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ իմ այգւոյս մէջ շատ բան կայ ընելիք,
 Գնա՛ գործէ, գնա՛ գործէ, հունձքը շատ է եւ աշխատաւորներն քիչ :

ՄԱՆՈՒԿՆ ԵՒ ՔԵՐՈՎԱԲԷՆ

ՔԻՇԵՐԱՅԻՆ լռութիւն զերկիրս ամեն պոստած էր,
 Նուիրական տեսարան երկնից երես կը փայլէր .
 Աստեղներու ազօտ լոյսն, կիսալուսնոյ միացած,
 Մթնշորտին ախուր մութն գեռ եւս չէին փարատած :

Արարածք ամէն,
 Քաղցր ՚ի քուն ննջեն,
 Հսկէ Արարիչն,
 Յերկնից խորանէն :

Սա դիմացի անակին՝ հէգ բնակիչքն հանգչած չեն
 Հիւանդ մանկան՝ մահճին քով՝ արտասուալից կ'աղօթեն,
 Բարձրեալդ Հայր քուկդ ենք մենք «Նշիցին միշտ օրհնեալ կամքդ»
 Զի հայրախնամ տէրութեանդ ծառայենք մենք հնազանդ :

Ի ծունրը իջան,
 Բայց մանկան վրան
 Ոգի մը տեսան
 Փայլակի նման :

Կէս գիշերէն ժամ մը վերջ՝ անմեղ մանուկն կը ժպտէր,
 Վարդանման դէմքին վրայ՝ մահուան դալուկն կը ծածկէր,
 Տառապեալ մայրն, թշուառ հայրն, սրտից խորէն հառաչեն
 Բայց Բարձրեւոյն Սուրբ Հրամանն՝ այն սուրբ Մանուկն կը կանչէր :

Լոյս ցոլայր պայծառ,
 Ճակտէն ձիւնափայլ,
 Աստեղն պէս վառ
 Սչերն ունէր փայլ :

“Յիսուս Փրկիչ, իմն Աստուած, ընկալ զոգիս” մրմնջէ,
 “Գորովագութ իմ ծնողք, մնաք բարեաւ . . .” եւ ննջէ.
 Ամբիժ հոգին վերանայր, Քերովբէին գիրկ ընդ խառն
 Ունայնութեան աշխարհէն անմահութեան ՚ի կայան:

Հինգ տարի մնաց
 Ի գիրկ ծնողաց.
 Արդ՝ զանոնք թողած
 Թռչի առ Աստուած:

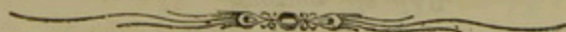
Լուսնոց քովէն բաժրանան եւ աստեղներ բխրաւոր,
 Վեհ տեսարան կ'ընծայեն սքանչելի շարքերով.
 “Նայէ, կ'ըսէր, հրեշտակն, ինչ է երկրիս տեսարան,
 Խաւարն միայն իւր բաժին, տէս դու երկնից մեծ խորան”:

Իսկ մանուկն անմեղ,
 Հրճուելով կ'ըսէր.
 “Եկուր թռչտիք,
 Երկընքէ երկինք”:

Անհունութեան ասպարէզ եռանդագին կը գիմեն,
 Հազարաւոր լուսագունդ՝ յետուստ թողած վեր կ'երեն.
 “Օրհնենք, լրաւ սուրբ ոգին, օրհնենք մեր սուրբ Արարիչն,
 “Ահա Անոր անմահ փառքն՝ երգենք մէկ տեղ ցնծալից”:

Օրհնելով հասան
 Յ'Անմահին կայան,
 Մանուկն Քերովբէն
 Ուր դեռ եւս կ'երգեն:

Յօրինեաց
 Յով. Թ. Տադևաճեանց:

Տ Ա Ր Ա Գ Ի Ր Ս Ո Ւ Ա Կ

ԱՐԱՅԻՈՅ ժայռերում

Այսօր տեսի՛ տրտմագին

Օտար Սոխակ երգում էր

« Վարդ , բուրաստան » վշտագին :

« Վաթան , վաթան » մնչելով

Այն էր քաշում գառնագին ,

Աղիողլում հեծելով

Հոգւոյ հանում լսողին :

Յաւ Սոխակին ~~Գրեկեր~~

Սիրտըս խոցեց զլնովին ,

Հեծեծանքն վշտագին

Կրակ թափեց իմ գրկին :

Կարեկցաբար մերձեցայ

Եւ հարցրի Սոխակին .

— Է՞ր հեռացար վաթանից ,

Ի՞նչու հեծես գառնագին — :

— Բուք կատաղե հիւսիսին

Բռնի մղեց յայս ժայռուտ ,

Իմ հայրենի սուրբ հողից

Տարագրեց յայս քարուտ :

Ուր ոչ գետ կայ ոչ աղբիւր ,

Այլ ասրառած , աւաղուտ .

Ո՛չ բուրաստան , ոչ այգի ,

Այլ չոր սարեր քարքարուտ :

Անզուգական ընդ երկինք

Եւ ցանկալին ողջ ազանց ,

Հայաստանն է իմ վաթան ,

Հայկայ երկիրն գիւցազանց :

Աստուածատունի Եդեմն է

Իմ բուրաստան գերազանց ,

Որ ոռոգի քաջառաջ

Ջրովք գետոց հայկազանց :

Արծաթափայլ բիւր աղբիւրք ,

Հաղարաւոր ջինջ առուակ

Ողողում են իմ վաթան

Աչուն , գարուն շարունակ :

Աղինաբոյս բիւր ծաղկունք
Ինչպէս արփի փայլունակ ,
Անմահական հոռք բուրեն
Վարդ , բալասան , մանիւշակ — :

Լսեց Սոխակն եւ թռաւ
Խոր խոր ձորեր չափելով ,
Սիրուն սար մի բարձրացաւ ,
Զիթենեաց մէջ թառելով :

Աչերն անդէն վեր յառած
Ի խոր սրտէ հառաչեաց ,
Վե՛ր սլացաւ զօրացած
Վաղեց վաթան իւր նախնեաց :

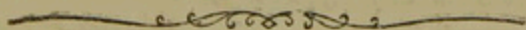
Արդեւք զգաց ինչ՞ Սոխակն
Թէ այս սարն ի՛նչ սար էր ,
Ի՛նչ զօրութիւն գերբնական ,
Որ զօրացոյց իւր թեւեր :

Այս էր սարըն Զիթենեաց
Ուր կ'աղօթէր միշտ Յիսուս ,
Բազկատարած , մտովին
Ամեն գիշեր մինչ 'ի լոյս :

Յերկնից յերկիր 'ի խոնարհ
Այն Մեսիան , երբ իջաւ ,
Պաղէստինի ժայռերում
Իբրեւ պանդուխտ շրջեցաւ :

Որ համբարձաւն այս սարից
Իւր օթարան երկնային ,
Նա զօրացոյց թոյլ թեւեր
Թշուառ պանդուխտ Սոխակին :

ՄԱՐԴՈՒԼ

ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿՈՒԱՅ ՈՐԻՆ

Ստորադասից սկսած անդադար հրաւեր է կարգացում, որ մարդս ինքն իրան ճանաչէ : Բայց նորերս այս հրաւերը անհասկերից ամբողջ ազդելին էլ կարեւոր դարձաւ, երբ ազգայնութեան գիտակցութիւնը քաղաքակրթեալ երկիրներում աւելի և աւելի զօրացաւ : Ընդհանրական ոգին, հրապարակական կարծիքը մի գործիչ է դարձել մեր ժամանակուայ մէջ, և ամենայն մարդ, որ ընդհանրութեան հետ կապուած է, այդ գործիչը պիտի ճանաչէ : Տալէյրանն ասաց մի անգամ. « Ես ճանաչում եմ մի որ, որ Վալթերից խելօք, մի որ որ Բանաստեղծից խելօք, մի որ որ աշխարհքի բոլոր եղած եւ լինելու իմաստուններից խելօք է, — դա է հասարակական կարծիքը : » Բայց այդ կարծիքը հեշտ չէ ճանաչել. մեր է դորա սահմանը ժամանակի մէջ, անձանց մէջ, մին է դորա բովանդակութիւնը, դորա ուղղութիւնը : Հասկանալի է, որ դա վերին ատիժան երեքուն և տասանող դադարի է, երբեմն ընդարձակ, երբեմն սուղ միայն ամբոխելով, բայց այնու ամենայնիւ մենք պէտք է դորան ճանաչենք, ապա թէ ոչ մեր բոլոր աչխատութիւնները ընկերութեան մէջ անորոշ և ուրեմն ի զուր պիտի լինին : Որչափ որ երեքուն և տասանող լինի այդ դադարի, դա դարձեալ որոշակի կերպով երեւում է մի ազգի բնաւորութեան մէջ, մի որոշեալ ժամանակուայ մէջ : Այս, մի կողմից քաղաքակրթութիւնը այնպէս հաւասարաչափ և արագ տարածւում է ազգաց մէջ, որ կարծես թէ բոլոր դանազանութիւնները իրարու մէջ պիտի վերանային, բայց դարձեալ զուցէ ոչ մի ժամանակ ոգին այնչափ զանազան չի

եղել զանազան ազգաց մէջ, ինչպէս այսօր : Իւրաքանչիւր ազգ իւր առանձնութիւն, իւր գաղափարական (իգէալ), իւր նպատակ, իւր յատուկ կեանք ունի : Եւ այդ կեանքը վերին ատիժան շարժուն է : Մի տարուայ մուտքից սկսած մինչեւ ելքը մի ազգի մէջ միջան շարժում է ոգին, դրդոււում է սիրտը, լարւում է կամքը, քանի մտքեր, խորհուրդներ, գեայւմունքներ, մրքան կարօտութիւն, հոգս, խնամք, քանի զանազան ձգտումներ մարդս զըազեցնում են : Բայց դաւ ձեալ այսքան խառնուածքի մէջ մի կանոնաւոր կեանք, կանոնաւոր կերպարանք երեւում է, որը որ ազգի ընդհանրական ոգի անուանում ենք : Միշտ և ամենայն ազգերի մէջ որոշեալ փրապիտող Գաղափարները ընդհանրական կեանքի մէջ ցանցի պէս սրբաւում, տարածւում են : Այսպէս է մի ազգի մէջ իր քաղաքական կազմըւածքը, իր օրէնքները, իր հիմնարկութիւնները, իւրաքանչիւր մարդ այդ գաղափարով սննդուած իր գործքերի մէջ էլ երեւցնում է ժամանակուայ այդ յատկութիւնը : Այսպիսի ժամանակները ծնում են բանաստեղծներ, փիլիսոփայներ, որոնք միայն այն են մտածում, ինչ որ նորա իւրեանց ազգի հետ ի միասին մտածել կարող են, որոնք ընդհանրական ոգւոյ ճշմարիտ ներկայացուցիչ են հանդիսանում, բայց ի հարկէ ոգին աւելի մեկին և աւելի պարզ ներկայացնելով, քան թէ ամբողջի գիտակցութեան մէջ յայտնւում է :

Թէ ես մեր ազգի ընդհանրական ոգին ներկայացնելու պիտի դժուարանամ, հասկանալի է նախ այն պատճառաւ, որ ոչ մեր փրապիտող Գաղափարները պարզ յայտնի են, ոչ էլ բուն ազգային բանաստեղծներ կամ փիլիսոփայներ ունենք, որոնց լապտերի լու-

սով գէթ կարողանայինք այս դժուար ճանապարհը մտնել, և երկրորդ խնդիրը աւելի կնճռոտ է, քան թէ հարեւտնցի երեւալ կարող է, եթէ ուշադրութիւն դարձնենք դորա բաղադրութեան վրայ, ինչպէս հետեւեալ օրինակները պիտի ցոյց տան:

Մի ազգի հոգին հասկանալու համար գուցէ նախ և առաջ պէտք է իմանալ, թէ նա այս ինչ ժամանակում ինչ գաղափարական է կազմել մարդկային կատարելութեան մասին: Մարդու վրայ ունեցած գաղափարականը ուրիշ էր Հոմերոսի ժամանակ, ուրիշ էր Պտղիկեանի գաղափարականն, ուրիշ էր Հռոմէացուն, ուրիշ էր միջնադարեան ասպետին, մէկ խօսքով ամենայն ժամանակ ուրիշ կրթութիւն, ուրիշ հոգի է ունեցել: Այդպէս պէտք է ցոյց տայինք և մեր ազգի այժմեան գաղափարականը: Այժմեանը — բոլոր գուցէ մենք ոչ թէ մէկ, այլ շատ տեսակներ ունենք՝ մեր բազմակտոր կեանքի համաձայն, որ կարծես թէ երբէք և ոչ մի տեղ կատարելութեամբ զարգանալու բախդը չէ գրտնում. բայց այդ էլ հետաքրքիր յատկանիշ կը լինէր մեր ազգի համար, թէ գարձեալ անհանգիստ ձգտում է մի թութեան մէջ, բայց իր խաղաղութիւնը դեռ չէ գտել:

Ուրիշ տեսակ խնդիրներ կառաջանան, եթէ մտածենք թէ զանազան ժամանակներին՝ մարդկային ոգու զանազան դործողութիւնքը՝ աւելի աշխուժութիւն են ունեցել. մի ժամանակ մարդիկ աւելի զգայմանց ենթակայ են եղել, միւս անգամ աւելի երեւակայութեան փոթորիկի մէջ են եղել, կամ թէ չէ երբեմն կամքի արթնութիւն, դործունէութիւն, եռանդ են ցոյց տուել, իսկ երբեմն սառնութեամբ խորհրդածութիւնք են արել

աշխարհքիս վախճանական խնդիրներ մասին, և վերջապէս երբեմն էլ որոնել են հաստատ և սրբաւարտ լուեղանակը, և այնպէս ամենայն ժամանակ առանձին կերպարանք է ստացել:

Մինչև անգամ խնդիրը աւելի կարելի է մասնաւորել և ցոյց տալ, թէ ոչ միայն հոգեկան պէտքէս դործողութիւնք, այլ և նոյն իսկ դործողութեանց կերպն ու եղանակը զանազան ազգաց մէջ զանազան ժամանակներում, զանազան են եղել: Զոր օր. քանի որ մարդկութիւնը զարգացել է, այնքան ազգաց մէջ մտածելու արագութիւնը, ներքին կենաց արագութիւնը փոփոխել է: Առաջ աւելի դանդաղ, այժմ աւելի ճեպով է կատարւում: Մեր գրաբարը աւելի հարուստ և ծոխ ձևեր ունի, բայց աւելի լայն և ընդարձակ է շարժում՝ իր մտքերը յայտնելու մէջ, քան թէ աշխարհաբարը, որ աւելի սրբաւարտ ձևեր ունի, բայց և աւելի ընդունակ է խիտ մշտնադարձութեան մէջ: Եւրոպական լեզուները այդ կողմանէ մեզանից շատ հեռու են գնացել և այդ է պատճառը, որ ով որ այդ զանազանութեան վրայ ուշք չէ դարձնում, թէ գրելու մէջ և թէ խօսելու մէջ ակամայ բռնաբարում է մեր կուսական լեզուն, և անհասկանալի է դառնում բուն հայկական ականջ ունեցողին. այս ակտը ընդհանուր է մեր կրթութեամբ սերնդին: Հայն դանդաղ է մտածում, քան Եւրոպացին, որովհետեւ նորա կեանքը այնպէս բաղմնալուծ մանի և արագաշարժ չէ, այնքան կարօտութիւններ չունի, ինչքան որ արեւմտեցում նկատելի է: Զոր օրի. Եւրոպացին ամենայն առաւօտ իր լըրադիրներով աւելի քաղաքական լուրեր, ամբողջ երկրի ազգերի միջակի

մատին՝ աւելի տեղեկութիւններ է ընդունում, քան թէ Հայն մի շաբաթուայ կամ գուցէ մի ամսուայ մէջ ընդունել կարող է. շատ անգամ Եւրոպային նոյնով չբաւականանալով՝ եւրեկցան թերթեր էլ է ստանում, որովհետեւ նորա մտածելու պահանջը այդքան մեծ է :

Կորձ, մենք տեսնում ենք, որ մի ազգի ընդհանրական ոգին, հրապարակական կարծիքը, տիրապետող դադարաբը ըմբռնելու համար՝ որչափ մշակուած նիւթեր պիտի ունենանք, որչափ գիտողութիւններ պիտի անենք, որ լիակատար հասկացողութիւն ստանանք : Մեր ազգի ընդհանրական ոգին հասկանալու համար եւս դեռ շատ պիտի աշխատենք, որ կարողանանք պիտանի տեղեկութիւններ ձեռք բերել : Ուստի այդ ընդարձակ հարցը ես անշուշտ պիտի մասնաւորեմ, և այն էլ միայն մեր կրթութեան վերաբերութեամբ : — Այս նկատմամբ տարակոյս չկայ, որ մեր նահապետական կեանքի պատերը բացուել են՝ արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը ընդունելու համար : Արդեօք այս այնպիսի եղանակով կատարուե՞լ է, որ մեր ազգը պիտի ծոխանայ, թէ այնպիսի եղանակով, որ իսպառ պիտի լուծուի. արդեօք արեւմտեան ոգին այն արեգակն է, որ իւր կտրուկ և ծակող ճառագայթները մեր աչքերը պիտի կուրացնեն՝ մթնացնեն, թէ իւր մեղմ ջերմութեամբ և պայծառ լուսով մեզ նոր կեանք պիտի վաշել : այս մի մտածելու հարց է : Իրողութիւնն այս է, որ մեր նոր սերունդը, այս մինչեւ անգամ մեր հին սերունդի պաշտպանութեամբ և օժանդակութեամբ, եռանդով գիմում է այդ քաղաքակրթութեան, և ուղիղ ու կողմնակի ճանադարհներով ու եղանակներով նորա բարիքը մեր մէջ

տարածում է : Արդ չի՞ կարելի արդեօք մի քանի կէտեր գտնել, որոնք գերազանցապէս այդ շարժման մէջ գործող են հանդիսանում, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի մեր կեանքի մէջ մուտք գտնելու վերայ են, և որոնք ուրեմն մեր ապագայ ընդհանրական ոգու վրայ գուցէ ազդեցութիւն պիտի ունենան : Անտարակոյս կարելի է գտնել :

Նախ և առաջ ընդհանուր խողարկութեանց մէջ երեւում է ճշգրտումն՝ տեղեկրբի մեքենայութիւնը գտնել, այսինքն տեղեկրբի վրայ մի այնպիսի ծանօթութիւն ունենալ, ուր նախ և առաջ ամենայն բանի պատճառը և հետեւանքը յայտնի դառնայ, և ապա այն օրէնքները, որոնցմով որ բոլոր երեւոյթները կառավարոււմ են : Այդ պատճառաւ բնական գիտութիւնը իր ամենայն ճիւղաւորութիւններով՝ մարդուս մտածմանց նախապատիւ առարկայ է : Այնպէս հզօր է գորա ազդեցութիւնը, որ եթէ որ և իցէ խնդիր մի ուրիշ գիտութեան մէջ անհերքելի ճշմարտութիւն ուղեկայ դառնալ, պէտք է բնագիտութեան ընթացքը բռնէ և պահպանէ :

Բնական գիտութեանց զօրութիւնը, գրաւիչ յատկութիւնը, խորին ազդեցութիւնը, ուրիշ տեսակ խողարկութեանց վրայ թափուհւոյն պէս հանդիսանալը՝ իր տեսակ տեսակ յատկութիւններով բացատրուում է. նախ որ նա օրէցօր հաստատ քայլեր անելով՝ շարունակաբար և անդադար ածում, զարգանում է : Անտարակոյս այս մեծ առաւելութիւն է, որ համեմատելով ուրիշ ամենայն տեսակ գիտնական խողարկութեանց հետ՝ միայն բնագիտութիւնը ցոյց է տալիս այդ անհերքելի յատկութիւնը, այսինքն Գոթա ածումը շարունակ և հաստատալի է :

Երկրորդ՝ ամենայն գիտութիւն , որ փորձով է ճանաչուած՝ ճիշդ է , նա որոշ և անհերքելի է մանաւանդ , եւ թէ մի քանի բնախուզները նոյնը հաստատուած են : Բայց ՚ի հարկէ բնագիտութեան այս գերազանցութիւնը մեզ այնչափ մոլորեցնում է , որ մենք հետզհետէ չափազանցութեամբ սկսել ենք ճիշտ գիտութեանց յարգը ՚ի վնաս միւս գիտութեանց առաւելացնել : Որով խապառ ճնշուած է մարդկային ոգու ձգտողութիւնը՝ ճանաչել և այն իրողութիւնը , որը որ ճիշդ խուզարկութեց ճանապարհով և անմիջնորդապէս իմանալ անկարելի է : Եւ այդպէս մարդկային գաղափարական շահերը և առհասարակ գաղափարական գիտութիւնը վնասուած է , եթէ բանի նորանից պահանջուած է այն , ինչ որ նա իր բնութեամբ տալ չի կարող :

Բնագիտութիւնները դարձեալ գերազանց են նորանով , որ նոքա մի միատեսակ արդէն երկու գար միշտ և միշտ հաստատուող և կատարելագործւող խուզարկութեան ձեւին (մեթօդին) հետեւում են : Ձենք կամենում ասել իբր թէ այս տեղ նորանոր գիւտեր չեն եղած , չենք կամենում ասել թէ այս տեղ հանձարներ չեն հանդիսացել , որ նորանոր ճանապարհներ բաց անէին , բայց թէ բնագիտութեան մէջ մեծ և փոքր հանձարները մի ընթացքով են գնացել , այնպէս որ փոքր հանձարների գործունէութիւնը ևս անհերքելի արդասիր են բերել և մասնակցել են գիտութեան յառաջդիմութեան մէջ , մինչև որ սոքա ևս զգացել են իրանց անհերքելի ոյժը , և հասկանալի է ուրեմն , որ նոր թարմ ոյժեր պիտի գրաւէին և իրանց հոսանքի մէջ բերէին :

Այս գիտութիւնների մի երեւելի յատկութիւնը ևս այն է , որ գործնական գիտութիւններ են : Գուցէ ամէն

մէկ քայլը , որ այդ շրջանում կատարւում է , այսինքն ամեն մէկ գիւտը ցանցի պէս տարածւում է կեանքի մէջ եւ նրան փոխախտութեան է ենթարկում : — այս մի գերազանցութիւն է , որի բարձր արժէքը դժուար թէ հեշտ լինի որոշել : Հին ժամանակներում գանդաւորում էին , թէ գիտութեանց ծաղկելովը , ազգութեանց զբոսելովը թուլացան , անաւարակոյս ապագայիս համար ուրիշ յոյսեր պիտի ունենանք : Այսօր գիտութիւններից մենք սպասում ենք , որ գործնական գոյով՝ ունին ընդունակութիւն ազգային կեանքը իրօք և սրղեամբ ճշխացնել :

Սակայն այս տեղ էլ մի ակնթարթ պէտք է դադարինք և հանդիսա հոգւով մտածենք , թէ մեր ժամանակուայ գիտութեանց այս յատկանիւք դարձեալ աննկատելի կերպով որչափ մեղանշել կարող է , եթէ հիմքը ընդունելուց յետոյ՝ հետեւանքի վրայ հոգալքաւենք : Այժմ ամենքը պահանջում են , որ գիտութիւնը ամենայն տեղ եւ իր ամենայն մասերում նոյն եղանակով գործնական լինի : Մեր ժամանակին համարեա ուշադրութիւն չեն դարձնում՝ նորա վրայ , ինչ որ բանաստեղծը ասում , փիլիսոփան քննում է : Ի հարկէ գիտութիւնը չի կարող նոյն կերպով գործնական դառնալ , նա չի կարող փութապէս և օրէյօր գործադրուիլ , այսպէս մտածողները մոռանում են , որ մի գիտութեան արժէքը ուրիշ գիտութեան չափով չափուած են , դժբաւ ասալ գնահատում են գաղափարական գիտութիւնները , մինչեւ անգամ անարդու են , որովհետեւ նոյնանից վերստին պահանջում են այն , ինչ որ նոքա անխարող են տալ :

Այս բոլոր կատարելութիւնքը ունէի բնագիտութիւնը , այժմեան կեանք

քը ցոյց է տալիս, թէ բնագիտութիւնը հասնում է իր այդ կատարելութեանց, և գլխաւորապէս այն պատճառով, որ այդ շրջանի մէջ կարելի է մի այդ տեսակ կատարելութիւնը : Բայց ինչ միջոցով է հասնում այդ կատարելութեան, աշխատանքի բաժանմաներով : Աշխատանքի բաժանմանը, այս այն սկզբունքն է, որոյ զարմանալի նշանակութիւնը Պլատոնն անգամ բովել էր : Մտանանք առ այժմ, թէ ստեղծողականութեամբ առաջ եկած հեղինակութիւնը, այսինքն բարձր արուեստներից ծնած արդիւնքը, աշխատութեան բաժանումը իսպառ մերժում են. իսկ ընդհանրական ամենայն մեքենական գործ՝ այդպիսի բաժանման կարօտութիւն ունի :

Աշխատանքի բաժանմանը, դա է մայր ամենայն կատարելութեանց մարդու ձեռքից դուրս եկած գործոց մէջ, բայց մի և նոյն ժամանակ դա է ամենամեծ վտանգ մարդկային աշխատանքի մէջ, եթէ չենք կամենալ, որ նորա մէջ մասնակցող անձը, այսինքն անձնաւորութիւնը ջնջուի, անհետանայ : Աշխատանքի բաժանմանըով յաղթութիւն է ստանում գործը, բայց յաղթութեամբ է մարդը, յաղթութեամբ է առարկան, բայց անձնաւորութիւնը մաշուում է, եթէ միւս կողմից մի հաւասարակշռութիւն կամ մի հնար, օժանդակութիւն չգտնենք ընդդիմագրելու համար :

Ո՞րն է այն օժանդակութիւնն, որ կարողանանք գործ դնել՝ հետզհետէ տարածող աշխատանքի բաժանման սկզբունքի այդպիսի միակողմանութեան դէմ :

Կենսերիս ամենայն կազմութեանց մէջ՝ ուր բաժանում կայ հետն էլ պետք է լինի Ժողովուրդն, և սա է այն ակնարկած օժանդակութիւնը :

Մի հայտք՝ ձգենք դարձեալ գիտութիւնների վրայ : Մի՞թէ կարօտութիւն չէ՞ և յոյս չոյիսի դնենք, որ այնպիսի անձինք անպակաս լինին, որոնք զանազան, բաժան բաժան եղած, մասնաւոր խողարկութիւնները, ցրուցան նկատած փաստերը՝ վերստին կարող լինին բոլորը մի ընդհանուր գաղափարով ամփոփել, որ այնպիսի անձինք անպակաս լինին, որոնք մի և նոյն ժամանակ մարդկայնութեան ամբողջութիւնը նիւթ չինեն իւրեանց հանձարավիտ աշխատութեանց համար : Եթէ լոկ միայն բնական գիտութեան մէջ մնան ոմանք և այդ սահմանից չդուրս գան, այդ տեղ էլ դարձեալ ժողովուրդն սիրող ոգին կարող կը լինէր մարդիկը վրկել իրանց թերահատարութիւնից, բարձրացնել և վսեմացրնել այն գործքերով և տեղեկութիւններով, որ բնական գիտութիւնը այժմ առատութեամբ պարգեւում է : Ոչ միայն աւելի ճիշդ, ոչ միայն աւելի որոշ, այլ և աւելի վսեմ կ'երեւար այդ ճանապարհով ստացած մեր գաղափարը բնութեան վրայ :

Ժողովուրդն է մեր առաջին կարօտութիւնը և լրացումն — մեր երկրորդը : — Լրացումն այն մտքով, որ այստեղեւեւ ոչ միայն մարմնական եւ նիւթական բնութիւնը լինի խողարկութեան առարկայ, այլ և հոգեկան բնութիւնը : Եթէ այս երկու առարկաները միտադատու իշխանութիւն ընտանան, եթէ մեր միտքը հոգեկան կենաց հանգամանքների համար ևս նոյն տոկունութեամբ և աշխուժութեամբ ուղղուի, ինչպէս որ արտաքին բնութեան համար մտքաւորութեամբ է, այն ժամանակ ոչինչ փնտս չի կարող յառաջանալ գիտութեան զբաղմունքներից, ինչպէս որ միակողմանի հոսանքը տո՛ւ պատճառում է : Ընդ-

Հակառակ այն ժամանակ կը ճանաչէինք կեանքի մէջ ուրիշ անհերքելի հանգամանքներ, մենք չէինք կասկածիլ թէ արգարեւ կան գաղափարականներ, որ մեր կեանքի մէջ պարտաւոր ենք իրագործել: Երբ գաղափարական կենաց հանգամանքները գտնուին, յայտնի լինին, իրաւունք ստանան և ճանաչուին, այն ժամանակ բնաւ էլ երկիւղ չի լինիր իբրեւ թէ մի ազգի կեանքի մէջ գաղափարական շարժառիթ զօրութիւնները կը պակասին, որ այժմ դժբախտաբար կարծես թէ թուրնալու վըրայ են: Մենք պէտք է սովորենք մեր մէջ խորասուզուել հոգեկան կեանքը հետախուզելու համար, հոգւոյ ըստեղծողութեան աղբիւրները գտնելու համար, երբ այս աղբիւրները գրտնենք՝ միայն այն ժամանակ կ'ունենանք և այն մթերքը, որ տեղերից որ ստեղծողական ոգին բխում է: — Գուցէ իմ ընթերցողներից մէկը կամ միւսը երբեմն եւ իցէ լսել է երաժիշտ Բոխի կրօնական նուագերգութիւնը (H—moll—Messe): Որք սիրտը այս ընտիր արուեստական գործի զօրեղ տպաւորութեան տակ՝ սաստիկ կերպով չի շարժուել: Բայց շատ հասկանալի է, որ ամենակատարեալ քիմիական վերլուծութիւնը զանազան մարմինների, ամենակատարեալ գիտութիւնը ֆիզիոլոգիական գործողութեանց, ամենահարուստ ժողովածուները բուսաբանական և կենդանաբանական գիտութեանց, այս բոլորը, ասում եմ, չէին կարող այն հոգեկան հոգը պատրաստել և կազմել, որից մի այդպիսի ազնիւ արուեստական գործ կարողանար ծնւել: Դա ծագում է ուրիշ աղբիւրներից, դա ծագում է այն զօրութիւններից, որոնք ուրիշ շարժմունքների արձագանք են, մէկ խօսքով ազգային կեանքի այն գաղափարական

զօրութիւնից, որ մենք կրօն անունով հասկանում ենք:

Արժէ, ի հարկէ ոչ սպանող բառացի մտքով, այլ կենդանացնող հոգեբուղիս մտքով:

Բայց ախտա, որ այս տեղ էլ աշխատանքի բաժանումը իրատ խորն է հեռացել և մեծամեծ միասնէր է պատշառում: Ով որ բուսաբանութեան և հանքաբանութեան 16 և 17 դ. դարերու պատմութիւնը աչքի տակն անցնէ, նա կը գտնէ այդ գիտութեանց համար արդեամբք աշխատող անուանաց մէջ՝ շատ հոգեւորականներ, քարոզիչներ պաշտօնի և յարգի մէջ, որ այժմ, սակաւ է երեւում: Այսպէս թիւն կը լինէր, եթէ կարճէինք, իբր թէ բնական գիտութիւնը ինքն ըստ ինքեան մեղաւոր է, որ գաղափարականութիւնը պակասում է մեր օրուայ մէջ, ընդհակառակն ով որ ոչ միայն կը բռնագիտութիւն ունի, այլ գիտէ նոյն պէս կրօնի ծագման պատմութիւնը, նորա ներքին զարգացման պատմութիւնը, նա կը յիշէ, թէ ինչպէս այն զարմանալի Յոբայ Գբքի մէջ, ուր ամենադժուար և ամենախորին բարոյական խնդիրները կը լուծւեն, վերջին երեսներում լուծւում են բնութեան սքանչազոր երեւոյթների միջնորդութեամբ: Այսպէս ևս միայն նա ճշմարտիւ ոգեւորած է կրօնով, ով որ մի և նոյն ժամանակ հասկանում է բնութեան հրաշալիքը:

Եթէ բնական գիտութեանց հետ ի միասին այն կէտի վրայ ամբառնանք ուր ամբողջութիւնը ժողովուում է, որ տեղից բնութեան վերայ աւելի բարձր գաղափար ենք ստանում, որ տեղից հասկանում ենք ամենայն ուրեք գործող, ամենայն ուրեք իշխող օրէնքների ներդաշնակութիւնը, զօրութիւնների յաւիտենական փոփոխութիւնը

և ընթացքը, — այդ հանգամանքը, առում եմ, մեղ կ'օժանդակէր, որ աւելի բարձր գաղափար ստանայինք և այն բանի վրայ, որ գէր ՚ի վեր է քան բռնութիւնը, բարձր գաղափար — ամենայն վերջին պատճառներն վրայ : Մարդկային ոգւոյ ապագայի համար մեր յոյսը անպակաս պիտի լինի, թէ այնպիսի նոր արգամբներ մեզ կը պոր-գեւէ հետզհետէ, որ կը կորողանան հաւասարապէս իշխել կեանքի թէ գաղափարական և թէ իրական ձեւերի վրայ :

Սիրտը առանձին տեսակ միանունք է, միանգամայն տարբեր գոյով մեր մարմնի ուրիշ անդամներէն, որոնք մերթ հանգստութեան մէջ են. սիրտը պէտք է անդադար գործողութեան մէջ լինի : Կէանքի առաջին բոսիւղը ըսկըսած մինչև ՚ի վերջինը պէտք է բաղ-խէ. եթէ գաղարեց բաղխել, պիտի վերջանայ ուրեմն կեանքն էլ : Կրօնը սիրտ է ազգային հոգւոյ կազմութեան մէջ : Եթէ այս սիրտը էլ չէ բաղխում, այս տեղ էլ կոխուի փոփոխութիւն, ապականութիւն, գարշահոտութիւն :

Մեր հին առաքելական եկեղեցին պարգեւել է մեզ ոչ միայն հաւատոյ խոր արմատը, այլ և հաւատոյ ազատութիւնը, որ տեղից լոյս և ջերմութիւն հաւասար զօրութեամբ ցոլանում են : Յոյս ունենանք, որ մեր երիտասարդութիւնը նոյն ոգւով մեր գաղափարական կենաց լապտերը անկորուստ կը պահպանէ :

Մարդկային գաղափարները այն զարմանալի յատկութիւնն ունին, որ իւրաքանչիւրը, երբ միւսների հետ զուգորդուած է, զօրութիւն և կեանք է ստանում : Եթէ գաղափարների մէջ աշխատանքի բաժանմունք է երեւում, եւ միւսն այն ժամանակ ընդհանրական ոգու մէջ բնաւ ժողովուրդն չէ

նշմարում, իսկոյն սկսում է ազգային ոգին սառչել, քարանայ : Թող ուրեմն տեղորդ չը համարուի այն հրուէրքը, որ զանազան գաղափարները, որոնք ազգային ոգու վրայ իշխում են, միաբանին և փոխադարձ օժանդակութիւն կեանք ստանան : Եւ նախ և առաջ հորիաւոր է, որ ազգային ոգւոյ ինքնօժանտելութիւնը աւելի և աւելի հաստատուի, այսինքն ոչ միայն ձգտի որ գիտութեամբ ծոխանայ, ոչ միայն ձգտէ, որ կեանքը զարգարէ, այլ և իր բաղմնձեւ գործողութեանց համար գաղափարականներ եւս ծանաչէ, իր կենաց նպատակները և իր ներքին զօրութիւնները եւս ծանաչէ, որով միայն ընդունակ կը դառնայ իր ընդհանրական կեանքին վսեմ և վայելուչ կերպարանք տալ :

Մեր ժամանակուայ գիտութեան յատկանիշը մանաւանդ այն մասն է, որ աշխատում է ազգային կեանքը հետախուզելու եւ որը ձգտում է նոյն պէս իրական, գործնական լինիլ, ճիշդ և հաստատ տեղեկութիւններ հաղորդել, այսինքն վիճակագրութիւնը և ալգա-յին փոփոխութիւնը : Դրքա աշխատում են չէ թէ առաջուայ պէս ընդհանրական կեանքի մասին անձեւ ենթադրութիւններով խօսել, հասարակորդ, թուանշանների վրայ հիմնուած փաստերով : Մեծ է դոցա ձգտողութիւնը և անդին է դոցա աշխատութիւնը, որով մենք հետզհետէ ճիշտ տեղեկութիւն ենք ստանում ազգային կեանքի վերայ : Այդ գիտութիւնները հետզհետէ կատարելագործուելով մեծ ապագայ պիտի ունենան :

Բայց այս տեղ էլ կրկնում է նոյն երեւոյթը : Այս տեղ էլ կարծու-թիւն կայ ոչ միայն ժողովման, այլ և նախ եւ առաջ լրացման, — լրացման այն կողմանէ որ նոյն չափով խուզար-

կուին հոգեկան զօրութիւնները եւս, որ բարոյական ուժերը ևս ծանօթութեան առարկայ դառնան :

Մի օրինակով այս ասածը բացատրենք : Վիճակագրութիւնը ու աղբաշին տնտեսութիւնը կենդանի մարդկանց մէջ զանազանանում են արգասաբեր հատակը անարդաստուոր հասակից : Մարդս, ինչպէս ասում են, մօտաւորապէս 13 կամ 14 տարեկանից սկսած մինչեւ 55 կամ 60 տարեկան հասակը արգասաբեր է : Այս է այն ժամանակը, երբ նա աշխատել կարող է : Մանկութեան ժամանակ մարդս լոկ միայն վատնող էակ է, նոյնպէս և ծերութեան ժամանակ : Այս է վիճակագրութեան և աղբային տնտեսութեան կտրծիքը, որ ՚ի հարկէ շատ կողմանէ թանկագին է մեզ . բայց այս կտրծիքը մեծ պոկասութիւն է ցոյց տալիս՝ մարդս լոկ միայն մի նիւթական էակ ճանաչելով, եթէ մենք հոգեկան բարոյական զօրութեանց վերայ եւս ուշք դարձնենք, մենք կը համոզուինք որ զանազանութիւնը ամենեւին այնպէս նեղ չէ, ինչպէս որ ենթադրուում է : Երեւակայեցէք ձեզ մի մանուկ, մի ծիծ ուտող մանուկ մայրական կուրծքի վրայ . աղբային տնտեսի տգթով դա լոկ միայն վատնող էակ է . դա լսփում ուտում է մօր զօրութիւնը եւ մինչեւ անգամ գուցէ աւելի ուտում, քան թէ մայրը կը կարողանայ վերստին փոխանակել, դա ուտում է, բայց տնտեսականապէս ոչինչ չէ արտադրում : Իսկ բարոյական կողմանէ ուժեղ արգասաբեր զօրութիւն է դա . ճրճկերը իր աչքը բաց ու խուփ է անում և ուրախ ժպտալով մօր վրայ նայում է . սրճափ քաղցր է, սրճափ մաքուր եւ վսեմ է այն բաւականութիւնը, որով մայրական սիրտը լոկ միայն զգալով լըւում է : Մինչեւ անգամ սրպիտի

Ֆիզիքական զօրութիւն է զարթնում մօր մէջ լոկ միայն այն ուրախական զգացումից, որ նորա և մանկան փոխադարձ սէրից բխում է :

(Շարունակելի :)

Սէրբախի Մանիֆէստ :

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Քոլերան, որ բաւականին սարսափեւ տագնապ տարածած էր Ասորեստանի մէջ, Գամուսիոսէն եւ Պերութէն խաղառ անհետացած է :

— Յունաց նորընտիր Պատրիարքն ձեռնարկած է վանական ներքին բարեկարգութեան : Երիտասարդ միաբանութիւնն ձայնակից եւ աջակից է իրեն, բայց ծերունեաց կողմէն բաւականին դիմադրութիւններ կան : Կը լսուի թէ մօտ ժամանակներս ՚ի Պալիս պիտի ուղեւորի եւ իւր պատրիարքական իրաւասութիւնն ընդարձակելու համար պիտի աշխատի . վասն զի Կիրիլոսէն զինի Յունական Միաբանութիւնն բաւական սահմանափակ կամ է Պատրիարքի իշխանութիւնն, այնպէս որ առանց Սինոդի հաւանութեան ինքնին գործելու ամենեւին արտօնութիւն չունի :

Քաղաքացիք մեծ համակրութիւն ցոյց կը տան Նորընտիր Պատրիարքին . բայց կը պահանջեն, որ յատուկ առաջնորդ ունենան քաղաքիս մէջ, և ամեն ժամանակ ստիպուած չը լինին Վանուց Կառավարութեան դիմելու : Թէեւ դժուարին է այն պահանջն, բայց գուցէ թէ հասնին քաղաքացիք իրենց նպատակին Ռուսաց չիւպատոսարանի աղբեցութեան շնորհիւ :

Հեղերէն խոյորագիր. Տպեալ 1869.
 Հենրիկոս եւ Մարիամ. Տպեալ 1870.
 Հրահանգ սիրոյ, դործ Մայեղեան Յովսէփ վարժապետի. Տպ. 1870.
 Ղերուբնա Եղեացի, եւ Եսայի կաթողիկոս Աղուանից. Տպեալ 1868.
 Հօշոց դիրք. Տպեալ 1873.
 Ճառ հաղորդութեան. Տպեալ 1860.
 Ճառ դպրոցական. երկու փոքր տետրակներ. Տպեալ 1863 եւ միւսը՝ 1867.
 Ճարտասանութիւն առ ձեռն. աշխատասիրեաց Եղիազար Մուրատեան.
 Մատենագրութիւն նախնեաց. Տպեալ 1856.
 Մատթէոս Ուսհայեցի, դործ նախնեաց ժԲ դարու. Տպեալ 1869.
 Մեկնութիւն Եփեսացոց. Տպեալ 1850.
 Մեկնութիւն յայտնութեան. Ներսիս Լամբրոնացոյ. Տպեալ 1855.
 Միխայիլի Ասորոյ ժամանակագրութիւն, դործ ժԲ դար. Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ ուրիշ հրատարակ ըստ շարժման փոքր ինչ տարբերութեամբ.
 Յովհաննէս կաթողիկոս, պատմութիւն Հայոց, դործ նախնեաց Թ. դարու.
 Յովսէփ Դեղեցիկ. Տպեալ 1849.
 Նարեկ. աղօթանաւոյց Ս. Հօրն մերոյ դրիգորի Նարեկացոյ. Տպ. 1868.
 Նոր բնութեցարան. Տպեալ 1868.
 Ողբերգութիւն 'ի մեծն Ներսէս. Տպեալ 1863.
 Ուխտ հայրենասիրի. Բ. Տպ. 1874.
 Ուսումն բարուց. Տպեալ 1857.
 Ուսումն տրամաբանութեան. Տպեալ 1869.
 Պատմութիւն Ս. Գրոց. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն նոր կրակարանի. Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Ս. Երուսաղեմի, քաղաքացի թարգմանութեամբ. Տպ. 1872.
 Պատմութիւն Երուսաղեմի. աշխատասիրեաց Խորեն վարդապետ. (**)
 Պատմութիւն Ս. Լուսաւորի. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն Լէնկթիմուրայ. Տպեալ 1873.
 Պատմութիւն Հայոց. Տպեալ 1870.
 Պատմութիւն բարոյական. Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Հայաստանեայց, առաքելական Ս. Եկեղեցոյ. Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն երկամայ պահպանութիւն 'ի Հայկէստան, Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ Գաղղիարէն լեզուաւ.
 Սաղմոս խոյորագիր, այլ եւ այլ անգամ տպուած.
 —Նոյնը՝ մեծ գիրքով
 —Նոյնը միմակ՝ դպրոցներու համար. Տպեալ 1873.
 Նոյնը՝ փոքր գիրքով եւ մանր դրով.
 Սիւն օրագիր, կազմեալ 1866էն մինչեւ 1873. աշխարհիկ լեզուաւ.
 Ստորագրութիւն Երուսաղեմի, Տպեալ 1859. (**)
 Վարժութիւն փոխառաց մանկանց. Տպեալ 1868.
 Տանկիլ տեղագրութիւն Երուսաղեմի. Տպեալ 1855. (*)
 Տարերք իմաստասիրութեան, Տպեալ 1852. (*)
 Տեղութիւն հովուական. Տպեալ 1856. (*)
 Տրամաբանութիւն, Պատուելի Գրիգորի Փէշտիմալեան. Տպեալ 1855. (*)
 Տօնացոյց. Տպեալ 1868.
 Վերական, հին սնով, Տպեալ 1872.
 Վերական Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1871.
 Վերականութիւն Հայերէն լեզուի. Տպեալ 1870.
 Վերականութիւն Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1869.
 Վիճառնէական համաձայն, Հայերէն եւ Արաբերէն լեզուաւ, Տպ. 1870.
 Ուսացոյց եւ գուշակութիւնք օրոց.

Վ.Բ.	Գ.Բ.
	30
2	20
2	
3	
300	
4	
	30
3	
6	
14	
25	
10	
16	
12	
10	
10	
12	
5	
4	
4	
18	
3	
8	
7	
5	
8	
4	
10	
6	
7	
16	
20	
20	
10	
6	
6	
3	
40	
4	
6	
3	
6	
8	
18	
10	
	20
2	20
4	
3	
2	
1	

ՅԱՆԿ

ՕԳՈՍՏՈՍ

Կրթարան Աւետարանական բանից. — ԴԱՍ Ե .	
— Անտարբերութիւն կրօնական . (Շար .)	169_177
Ծաղկաքաղ Ամերիքական . — Հաւատքով քաղելը .	177_180
Ծաղկաքաղ Ամերիքական . — Քրիստոս առ	
Քրիստոնեայն	180_181
Մանուկն եւ Քերուիւէն	181_182
Տարագիր Սոխակ	183_184
Մեր ժամանակուայ ոգին	185_192
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	_192

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութնամս թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիաթիլ, հանգերձ ճանապարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տեարակ առնել թւղղը, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա. հեկան վճարէ :